

भारत सरकार

विधि, न्याय व कंपनी कार्य मंत्रालय

बोनस प्रदान अधिनियम, १९६५

(सन १९६५ चा अधिनियम क्रमांक २१)

[दिनांक   रोजी यथाविद्यमान]

The Payment of Bonus Act, 1965

(Act No. 21 of 1965)

[As in force on the   ]

संचालक, मुद्रण व लेखनसामग्री, महाराष्ट्र शासन यांनी भारत सरकारच्या वतीने
मुद्रित व प्रकाशित केले.

२०१८

[किंमत : रुपये   ]

विशोधन अधिनियमांची सूची

१. विमा (विशोधन) अधिनियम, १९६८ (१९६८ चा २)
२. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९६९ (१९६९ चा ८)
३. केंद्रीय कामगार विधि (जम्मू काश्मीरवर विस्तार) अधिनियम, १९७० (१९७० चा ५१)
४. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९७२ (१९७२ चा ६८)
५. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९७३ (१९७३ चा ३९)
६. बोनस प्रदान (द्वितीय विशोधन) अधिनियम, १९७३ (१९७३ चा ५५)
७. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९७४ (१९७४ चा ४२)
८. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९७६ (१९७६ चा २३)
९. बोनस प्रदान (द्वितीय विशोधन) अधिनियम, १९८० (१९८० चा ६६)
१०. राष्ट्रीय कृषि व ग्रामीण विकास बँक अधिनियम, १९८१ (१९८१ चा ६१)
११. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९८५ (१९८५ चा ३०)
१२. बोनस प्रदान (द्वितीय विशोधन) अधिनियम, १९८५ (१९८५ चा ६७)
१३. राष्ट्रीय गृहनिर्माण बँक अधिनियम, १९८७ (१९८७ चा ५३).

बोनस प्रदान अधिनियम, १९६५**कलमांचा क्रम****कलमे.**

१. संक्षिप्त नाव, विस्तार व प्रयुक्ती.
२. व्याख्या.
३. विभाग, उपक्रम आणि शाखा यांचा आस्थापनांमध्ये समावेश असणे.
४. एकूण नफ्याची संगणना.
५. उपलब्ध शिल्लकेची संगणना.
६. एकूण नफ्यातून वजा करण्याजोग्या रकमा.
७. नियोक्त्याने द्यावयाच्या प्रत्यक्ष कराची परिगणना.
८. बोनसकरिता पात्रता.
९. बोनस बाबतची अनर्हता.
१०. किमान बोनसचे प्रदान.
११. कमाल बोनसचे प्रदान.
१२. विवक्षित कर्मचाऱ्यांच्या संबंधात बोनसची परिगणना.
१३. विवक्षित प्रकरणांत बोनस प्रमाणशीरपणे कमी करणे.
१४. कामाच्या दिवसांची संख्या संगणित करणे.
१५. उपलब्ध शिल्लक भविष्यकाळासाठी राखून ठेवणे किंवा वजातीसाठी पुढे नेणे.
१६. विवक्षित आस्थापनांच्या संबंधातील विशेष उपबंध.
१७. या अधिनियमान्वये प्रदेय बोनसशी रुढ किंवा अंतरिम बोनसचे समायोजन.
१८. या अधिनियमान्वये प्रदेय बोनसमधून विवक्षित रकमांची वजात.
१९. बोनस प्रदानासाठी कालमर्यादा.
२०. विवक्षित प्रकरणी सार्वजनिक क्षेत्रातील आस्थापनांना अधिनियम लागू होणे.
२१. नियोक्त्याकडून देय असलेल्या बोनसची वसुली.
२२. या अधिनियमाखालील विवाद निर्देशित करणे.
२३. निगम आणि कंपनी यांचे ताळेबंद आणि नफातोटा लेखे अचूक असल्याचे गृहित धरणे.
२४. बँक व्यवसायी कंपन्यांच्या लेखापरीक्षित लेखाबाबत आक्षेप न घेणे.
२५. निगम किंवा कंपनी नसलेल्या नियोक्त्यांच्या लेखांची तपासणी.
२६. नोंदवह्या, अभिलेख, इत्यादी ठेवणे.
२७. निरीक्षक.
२८. शास्ती.
२९. कंपन्यांनी केलेले अपराध.
३०. अपराधाची दखल.
३१. सद्भावपूर्वक केलेल्या कार्यवाहीस संरक्षण.

- ३१क. उत्पादन किंवा उत्पादकतेशी निगडित बोनसच्या प्रदानाच्या बाबतीत विशेष उपबंध.
३२. कर्मचाऱ्यांच्या विशिष्ट वर्गांना हा अधिनियम लागू न होणे.
३३. [निरसित].
३४. या अधिनियमाशी विसंगत असलेले कायदे व करार यांचा परिणाम.
३५. व्यावृत्ति.
३६. सूट देण्याची शक्ती.
३७. [निरसित].
३८. नियम करण्याची शक्ती.
३९. विशिष्ट कायदे लागू होण्यास प्रतिबंध नसणे.
४०. निरसन व व्यावृत्ती.
- पहिली अनुसूची.
- दुसरी अनुसूची.
- तिसरी अनुसूची.
- चौथी अनुसूची.

बोनस प्रदान अधिनियम, १९६५

(सन १९६५ चा अधिनियम क्रमांक २१)

(रोजी यथाविद्यमान)

[२५ सप्टेंबर, १९६५]

^१[विवक्षित आस्थापनांमध्ये कामावर लावलेल्या व्यक्तींना लाभांच्या किंवा उत्पादनाच्या किंवा उत्पादकतेच्या आधारे बोनस देण्याकरिता व त्याच्याशी संबंधित बाबींकरिता उपबंध करण्यासाठी अधिनियम.]

भारतीय गणराज्याच्या सोळाव्या वर्षी संसदेकडून पुढीलप्रमाणे अधिनियमित करण्यात येत आहे :-

१. (१) या अधिनियमास, “ बोनस प्रदान अधिनियम, १९६५ ” असे म्हणता येईल.

(२) त्याचा विस्तार ^२* * * संपूर्ण भारतभर आहे.

(३) या अधिनियमात अन्यथा उपबंधित केले असेल त्याव्यतिरिक्त तो,—

(क) प्रत्येक कारखान्यास ; आणि

(ख) ज्या अन्य आस्थापनेमध्ये एखाद्या लेखा वर्षामध्ये कोणत्याही दिवशी वीस किंवा त्यापेक्षा अधिक व्यक्ती कामावर लावलेल्या आहेत अशा प्रत्येक आस्थापनेस लागू होईल :

^३[परंतु, तसे करण्याच्या आपल्या उद्देश्याबद्दलची किमान दोन महिन्यांची पूर्वसूचना दिल्यानंतर, समुचित शासन, **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाचे उपबंध, त्या अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येईल त्या लेखा वर्षापासून, त्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा वीसपेक्षा कमी व्यक्तींना कामावर लावणाऱ्या कोणत्याही आस्थापनेस किंवा आस्थापनांच्या वर्गास [कारखाने अधिनियम, १९४८ (१९४८ चा ६३) याच्या कलम २ च्या खंड (ड) च्या उपखंड (दोन) च्या अर्थान्तर्गत जो कारखाना आहे अशी एखादी आस्थापना धरून] लागू करू शकेल ; मात्र अशा प्रकारे विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या व्यक्तींची संख्या ही कोणत्याही प्रकरणी दहापेक्षा कमी असणार नाही.]

(४) या अधिनियमात अन्यथा उपबंधित केले असेल त्याव्यतिरिक्त या अधिनियमाचे उपबंध, हा अधिनियम ज्या कारखान्याला किंवा अन्य आस्थापनेला लागू आहे त्यांच्या संबंधात १९६४ या वर्षाच्या कोणत्याही दिवशी प्रारंभ होणाऱ्या लेखा वर्षाच्या बाबतीत व त्या नंतरच्या प्रत्येक लेखा वर्षाच्या बाबतीत परिणामक होतील :

^४[परंतु, जम्मू व काश्मीर राज्याच्या संबंधात, १९६४ या वर्षाच्या कोणत्याही दिवशी प्रारंभ होणारे लेखा वर्ष आणि त्या नंतरचे प्रत्येक लेखा वर्ष या उल्लेखाचा अर्थ, १९६८ या वर्षाच्या कोणत्याही दिवशी प्रारंभ होणारे लेखा वर्ष व त्यानंतरचे प्रत्येक लेखा वर्ष, असा लावला जाईल :]

^५[परंतु, आणखी असे की, पोट-कलम (३) च्या परंतुकाअन्वये अधिसूचना काढून याद्वारे जेव्हा या अधिनियमाचे उपबंध एखाद्या आस्थापनेला किंवा आस्थापनांच्या वर्गाला लागू करण्यात आले असतील तेव्हा १९६४ सालाच्या कोणत्याही दिवशी प्रारंभ होणारे लेखा वर्ष आणि त्यानंतरचे प्रत्येक लेखा वर्ष किंवा प्रकरणपरत्वे, १९६८ या वर्षाच्या कोणत्याही दिवशी प्रारंभ होणारे लेखा वर्ष आणि त्यानंतरचे प्रत्येक लेखा वर्ष, या उल्लेखांचा, अशा आस्थापनेच्या किंवा आस्थापनांच्या वर्गाच्या संबंधातील अर्थ, त्या अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेले लेखा वर्ष आणि त्यानंतरचे प्रत्येक लेखा वर्ष असा लावला जाईल.

(५) ^६* * * * हा अधिनियम लागू असलेल्या एखाद्या आस्थापनेमध्ये कामावर लावलेल्या व्यक्तींची संख्या वीसपेक्षा ^७[किंवा प्रकरणपरत्वे, पोट-कलम (३) च्या परंतुकान्वये काढण्यात आलेल्या अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या संख्येपेक्षा] कमी असली तरीही त्या आस्थापनेचे या अधिनियमान्वये विनियमन होत राहणे चालू राहिल.

१. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम ३ द्वारे दीर्घ शीर्षासाठी बदली दाखल केले (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

२. १९७० चा अधिनियम ५१, कलम २ आणि अनुसूचीद्वारे “जम्मू आणि काश्मीर हे राज्य खेरीज करून” हे शब्द गाळले (१ सप्टेंबर, १९७१ रोजी व तेव्हापासून).

३. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम ३ द्वारे जादा दाखल केले. (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

४. १९७० चा अधिनियम ५१, कलम २ आणि अनुसूची द्वारे जादा दाखल केले (१ सप्टेंबर १९७१ रोजी व तेव्हापासून).

५. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम ३ द्वारे समाविष्ट केले (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

६. वरील अधिनियमाच्या कलम ३ द्वारे पोट-कलम (३) च्या खंड (ख) अन्वये हे शब्द, कंस, अक्षरे व आकडे गाळले (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

७. वरील अधिनियमाच्या कलम ३ द्वारे जादा दाखल केले (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

संक्षिप्त नाव,
विस्तार व प्रयुक्ती.

व्याख्या.

२. या अधिनियमात, संदर्भाशिवाय अन्यथा आवश्यक नसेल तर,—

(१) “लेखा वर्ष” याचा अर्थ,—

(एक) एखाद्या निगमाच्या संबंधातील अर्थ, ज्या दिवशी त्या नियमाची पुस्तके व लेखे यांचे हिशेब पुरे करून त्यांचा ताळेबंद तयार करावयाचा असेल त्या दिवशी संपणारे वर्ष, असा आहे ;

(दोन) एखाद्या कंपनीच्या संबंधातील अर्थ, असा कालावधी आहे की, ज्याच्या संबंधात त्या कंपनीच्या नफ्या-तोट्याचा, त्या कंपनीच्या वार्षिक सर्वसाधारण सभेपुढे ठेवण्यात आलेला लेखा तयार केला जातो मग तो कालावधी एक वर्षाचा असो किंवा नसो ;

(तीन) अन्य कोणत्याही बाबतीत त्याचा अर्थ,—

(क) १ एप्रिल रोजी सुरू होणारे वर्ष, असा आहे ; किंवा

(ख) जर एखाद्या अस्थापनेच्या नियोक्त्याकडून ठेवण्यात येणारे तिचे लेखे ३१ मार्च खेरीज अन्य कोणत्याही दिवशी पूर्ण करून त्यांचा ताळेबंद तयार केला जात असेल तर त्या नियोक्त्याच्या विकल्पानुसार, ज्या दिवशी तिचे लेखे अशा प्रकारे पूर्ण करून त्यांचा ताळेबंद तयार केला जात असेल त्या दिवशी संपणारे वर्ष, असा आहे :

परंतु, या उपखंडाच्या परिच्छेद (ख) अन्वये नियोक्त्याने विकल्प वापरल्यानंतर, विहित प्राधिकरणाची लेखी पूर्वपरवानगी असेल आणि त्या प्राधिकरणाला योग्य वाटतील अशा शर्तीवर असेल त्याव्यतिरिक्त एरव्ही तो नियोक्ता पुन्हा तो विकल्प वापरणार नाही ;

(२) “कृषिविषयक उत्पन्न” याला, आयकर अधिनियमामध्ये असलेलाच अर्थ असेल ;

(३) “कृषिविषयक आयकर विधि” याचा अर्थ, कृषिविषयक प्राप्तीवर कर बसवण्यासंबंधात त्या त्या काळी अंमलात असलेला कोणताही कायदा, असा आहे ;

(४) “वाटपयोग्य शिल्लक” याचा अर्थ,—

(क) ज्या आयकर अधिनियमाच्या कलम १९४ च्या उपबंधानुसार आपल्या नफ्यातून प्रदेय असलेले लाभांश भारतामध्ये जाहीर करण्याबाबत आणि त्याचे प्रदान करण्याबाबत त्या अधिनियमान्वये विहित करण्यात आलेली व्यवस्था केलेली नाही अशा ^१[बँक व्यवसाय कंपनीव्यतिरिक्त इतर] कंपनी असलेल्या नियोक्त्याच्या संबंधातील अर्थ, एखाद्या लेखा वर्षात उपलब्ध असलेल्या शिल्लकीच्या सदुसष्ट टक्के, असा आहे ;

(ख) अन्य कोणत्याही बाबतीत, अशा उपलब्ध शिल्लकीच्या साठ टक्के, असा आहे ;

* * * *

(५) “समुचित शासन” याचा अर्थ,—

(एक) “औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७” (१९४७ चा १४) या अन्वये जिच्या संबंधात केंद्र सरकार हे समुचित शासन आहे त्या आस्थापनेच्या संबंधात केंद्र शासन, असा आहे ;

(दोन) अन्य कोणत्याही आस्थापनेच्या बाबतीत, ती अन्य आस्थापना ज्या राज्यात स्थित आहे त्या राज्याचे शासन, असा आहे ;

(६) “उपलब्ध शिल्लक” याचा अर्थ, कलम ५ अन्वये संगणित उपलब्ध शिल्लक, असा आहे ;

(७) “निवाडा” याचा अर्थ, कोणत्याही औद्योगिक विवादाची किंवा त्याच्याशी संबंधित कोणत्याही प्रश्नाची, “औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७” (१९४७ चा १४) अन्वये किंवा औद्योगिक विवादाचे अन्वेषण, मिटवणूक यांच्यासंबंधात एखाद्या राज्यात अंमलात असलेल्या कोणत्याही तत्सम विधि अन्वये घटित कोणत्याही कामगार न्यायालयाने, औद्योगिक अधिकरणाने किंवा राष्ट्रीय अधिकरणाने केलेली एखादी अंतरिम किंवा अंतिम निर्णीती, असा आहे आणि त्या अधिनियमाच्या कलम १०क अन्वये किंवा त्या विधि अन्वये देण्यात आलेल्या लवाद निवाडाच्या समावेश आहे ;

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम २ द्वारे समाविष्ट केले.

२. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम ४ द्वारे गाळले (२५ सप्टेंबर १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

(८) “बँक व्यवसायी कंपनी” याचा अर्थ, “बँक व्यवसायी कंपनी अधिनियम, १९४९” (१९४९ चा १०) याच्या कलम ५ मधील व्याख्येनुसार असलेली बँक व्यवसायी कंपनी, असा आहे आणि त्यात भारतीय स्टेट बँक (दुय्यम बँका) अधिनियम, १९५९ (१९५९ चा ३८) मधील व्याख्येनुसार असलेली भारतीय स्टेट बँक आणि कोणतीही दुय्यम बँक (बँक व्यवसायी कंपनी उपक्रमांचे संपादन आणि हस्तांतरण) अधिनियम, १९७० (१९७० चा ५) याच्या पहिल्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेली कोणतीही तत्सम नवीन बँक, ^१[“बँक व्यवसायी कंपनी (उपक्रमांचे संपादन आणि हस्तांतरण) अधिनियम, १९८० (१९८० चा ४०)”] याच्या कलम ३ अन्वये घटित करण्यात आलेली कोणतीही तत्सम नवीन बँक, “भारतीय रिझर्व्ह बँक अधिनियम, १९३४” (१९३४ चा २) याच्या कलम २, खंड (खू दोन) मधील व्याख्येप्रमाणे असलेली कोणतीही सहकारी बँक,] आणि याबाबत केंद्र सरकार अधिसूचित करील अशी अन्य कोणतीही बँक व्यवसायी संस्था यांचा समावेश आहे ;

(९) “कंपनी” याचा अर्थ, “कंपनी अधिनियम, १९५६” (१९५६ चा १) याच्या कलम ३ मधील व्याख्येनुसार असलेली कोणतीही कंपनी, असा आहे, आणि त्यात त्या अधिनियमाच्या कलम ५९१ च्या अर्थातर्गत असलेल्या एखाद्या विदेशी कंपनीचा समावेश आहे ;

(१०) “सहकारी संस्था” याचा अर्थ, सहकारी संस्था अधिनियम, १९१२ (१९१२ चा २) किंवा सहकारी संस्थांच्या संबंधात कोणत्याही राज्यात त्यावेळी अंमलात असेलल्या कोणत्याही कायद्यान्वये नोंदणी केलेली किंवा नोंदणी झाली असल्याचे मानण्यात येणारी एक संस्था, असा आहे ;

(११) “निगम” याचा अर्थ, कोणत्याही केंद्रीय, प्रांतिक किंवा राज्य अधिनियमाद्वारे किंवा अधिनियमान्वये स्थापन करण्यात आलेला कोणताही निगम निकाय, असा आहे, परंतु त्यात एखाद्या कंपनीचा किंवा सहकारी संस्थेचा समावेश नाही ;

(१२) “प्रत्यक्ष कर” याचा अर्थ, पुढीलप्रमाणे :—

(क) (एक) आय-कर अधिनियम ;

(दोन) अधिलाभ कर अधिनियम, १९६३ (१९६३ चा १४) ;

(तीन) कंपनीबाबत (नफा) उपरि कर अधिनियम, १९६४ (१९६४ चा ७) ;

(चार) कृषिविषयक आय-कर कायदा,

याखाली आकारणीयोग्य असलेला कोणताही कर ; आणि

(खू) कराचे स्वरूप किंवा त्याचा आपात लक्षात घेऊन, केंद्र सरकार या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ **शासकीय राजपत्रात** जो कर प्रत्यक्ष कर म्हणून घोषित करील असा अन्य कोणताही कर ;

(१३) “कर्मचारी” याचा अर्थ, कोणत्याही उद्योगामध्ये कोणतेही कुशल किंवा अकुशल, अंगमेहनतीचे, पर्यवेक्षकीय, व्यवस्थापकीय, प्रशासनिक, तांत्रिक किंवा लिपिकीय स्वरूपाचे काम मोलाने किंवा इनामाच्या बदल्यात करण्यासाठी दरमहा ^३[दोन हजार आणि पाचशे रुपयांहून] अधिक नसेल इतक्या वेतनावर किंवा मजुरीवर कामावर लावलेली (शिकाऊ उमेदवाराहून अन्य) कोणतीही व्यक्ती असा आहे—मग तिच्या सेवायोजनाच्या अटी व्यक्त असोत वा उपलक्षित असोत ;

(१४) नियोक्ता यात पुढील व्यक्तींचा समावेश आहे :—

(एक) कारखाना असलेल्या आस्थापनेच्या संबंधात त्या कारखान्याचा मालक, किंवा भोगवटादार, तसेच अशा मालकाचा किंवा भोगवटादाराचा अभिकर्ता, मृत मालकाचा किंवा भोगवटादाराचा वैध प्रतिनिधी आणि कारखाने अधिनियम, १९४८ (१९४८ चा ६३) च्या कलम (७) च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (चू) अन्वये एखाद्या व्यक्तीला व्यवस्थापक म्हणून नामनिर्दिष्ट करण्यात आलेले असेल त्याबाबतीत अशी नामनिर्दिष्ट व्यक्ती ; आणि

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम २ द्वारे समाविष्ट केले (२१ ऑगस्ट १९८० रोजी व तेव्हापासून).

२. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम ४ द्वारे समाविष्ट केले (२५ सप्टेंबर १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

३. १९८५ चा अधिनियम ६७, कलम २ द्वारे दाखल केले (७ नोव्हेंबर १९८५ रोजी व तेव्हापासून).

(दोन) अन्य कोणत्याही आस्थापनेच्या संबंधात त्या आस्थापनेच्या कामकाजावर अंतिम नियंत्रण असलेली व्यक्ती किंवा प्राधिकरण आणि ज्या ठिकाणी उक्त कामकाज व्यवस्थापक, व्यवस्थापन संचालक किंवा व्यवस्थापन अभिकर्ता यांच्याकडे सोपवण्यात आले असेल त्या ठिकाणी असा व्यवस्थापक, व्यवस्थापन संचालक किंवा व्यवस्थापन अभिकर्ता ;

(१५) “खाजगी क्षेत्रातील आस्थापना” याचा अर्थ, सार्वजनिक क्षेत्रातील आस्थापनेव्यतिरिक्त अन्य कोणतीही आस्थापना, असा आहे ;

(१६) “सार्वजनिक क्षेत्रातील आस्थापना” याचा अर्थ, अशी एखादी आस्थापना की, जी,—

(क) कंपनी अधिनियम, १९५६ (१९५६ चा १) याच्या कलम ६१७ मधील व्याख्येनुसार असेलल्या एखाद्या शासकीय कंपनीच्या,

(ख) ज्याच्या भांडवलातील किमान चाळीस टक्के भांडवल (एकेकट्याचे किंवा संयुक्तपणे),—

(एक) शासनाकडून ; किंवा

(दोन) भारतीय रिझर्व्ह बँकेकडून ; किंवा

(तीन) शासनाच्या किंवा भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या मालकीच्या एखाद्या निगमाकडून

धारण करण्यात आले आहे अशा एखाद्या निगमाच्या,

मालकीची आहे किंवा त्यांच्याकडून तिचे नियंत्रण केले जाते किंवा व्यवस्थापन पाहिले जाते ;

(१७) “कारखाना” याला ‘कारखाने अधिनियम, १९४८’ (१९४८ चा ६३) याच्या कलम २ च्या खंड

(ड) मध्ये दिलेलाच अर्थ असेल ;

(१८) “एकूण नफा” याचा अर्थ, कलम ४ अन्वये परिगणित एकूण नफा, असा आहे ;

(१९) “आय-कर अधिनियम” याचा अर्थ “आय-कर अधिनियम, १९६१” (१९६१ चा ४३), असा आहे ;

(२०) “विहित” याचा अर्थ, या अधिनियमाखाली केलेल्या नियमांद्वारे विहित केलेले, असा आहे ;

(२१) “वेतन किंवा मजुरी” याचा अर्थ, सेवायोजनाच्या व्यक्त वा उपलक्षित अटी पूर्ण झाल्यास एखाद्या कर्मचाऱ्यास त्याच्या सेवेबद्दल किंवा अशा सेवायोजनात त्याने केलेल्या कामाबद्दल त्याला प्रदेय होऊ शकेल असे पैशाच्या परिभाषेत व्यक्त करता येईल असे सर्व प्रकारचे पारिश्रमिक (अतिकालिक कामाबद्दल मिळणाऱ्या पारिश्रमिकाखेरीज अन्य) असा आहे आणि त्यात महागाई भत्याचा (म्हणजे राहणीमानाच्या खर्चात वाढ झाल्यामुळे कर्मचाऱ्याला दिली जाणारी सर्व रोख प्रदाने, मग ती कोणत्याही नावाने संबोधण्यात येवोत) समावेश आहे परंतु, त्यात पुढील गोष्टींचा समावेश नाही :—

(एक) ज्याबाबत कर्मचारी त्या त्या वेळी हक्कदार असेल असा अन्य कोणताही भत्ता ;

(दोन) राहावयाचे घर, वीज व पाणी यांचा पुरवठा यासंबंधीचे मूल्य, वैद्यकीय किंवा इतर सुखसोयी अथवा धान्य व इतर वस्तूंचा सवलतीच्या दराने केलेला पुरवठा ;

(तीन) प्रवासासंबंधीची कोणतीही सवलत ;

(चार) कोणताही बोनस (यात प्रोत्साहन, उत्पादन आणि उपस्थिती बोनस यांचा समावेश आहे) ;

(पाच) नियोक्त्याने कर्मचाऱ्यांच्या फायद्यांसाठी त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये कोणत्याही निवृत्तिवेतन निधीमध्ये किंवा भविष्यनिर्वाह निधीमध्ये केलेले किंवा त्यांच्याकडून प्रदेय असलेले कोणतेही अंशदान ;

(सहा) नोकर कपातीबद्दलची कोणतीही नुकसानभरपाई, कर्मचाऱ्याला प्रदेय असलेले कोणतेही उपदान किंवा इतर सेवानिवृत्ती लाभ किंवा त्याला केलेले कोणतेही सानुग्रह प्रदान ;

(सात) कर्मचाऱ्याला देय असलेले कोणतेही कमिशन ;

स्पष्टीकरण.—ज्या बाबतीत कर्मचाऱ्याला त्याच्या नियोक्त्याकडून प्रदेय असलेल्या वेतनाच्या किंवा मजुरीच्या पूर्ण किंवा काही भागासाठी मोफत भोजन भत्ता किंवा मोफत भोजन देण्यात येते त्याबाबतीत असा भोजन भत्ता किंवा अशा भोजनाचे मूल्य या खंडाच्या प्रयोजनार्थ अशा कर्मचाऱ्याच्या वेतनाचा किंवा मजुरीचा भाग मानण्यात येईल ;

(२२) या अधिनियमात वापरलेले परंतु, व्याख्या न केलेले आणि “औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७” (१९४७ चा १४) यामध्ये व्याख्या केलेले शब्द व शब्दप्रयोग यांना त्या अधिनियमात नेमून दिलेल्याप्रमाणे ते ते अर्थ असतील.

३. जेव्हा एखाद्या आस्थापनेमध्ये निरनिराळे विभाग किंवा उपक्रम यांचा अंतर्भाव असेल किंवा तिच्या विभाग, उपक्रम शाखा असतील—मग ते एकाच ठिकाणी असोत अथवा निरनिराळ्या ठिकाणी असोत,—त्या ठिकाणी असे सर्व आणि शाखा यांचा विभाग किंवा उपक्रम किंवा शाखा यांना या अधिनियमाखालील बोनसची संगणना करण्याच्या प्रयोजनार्थ त्या आस्थापनेमध्ये समावेश असणे. आस्थापनांमध्ये

परंतु, लेखा वर्षाच्या प्रारंभाच्या लगतपूर्वी बोनस संगणनेच्या प्रयोजनार्थ असा विभाग किंवा उपक्रम किंवा शाखा त्या आस्थापनेचाच भाग मानण्यात आली असेल, ते खेरीजकरून एरव्ही असा विभाग, उपक्रम किंवा शाखा यांच्या संबंधात कोणत्याही लेखा वर्षाकरिता स्वतंत्र ताळेबंद आणि नफातोटीयाचे हिशेब तयार करण्यात आणि ठेवण्यात येत असतील तर, असे विभाग, उपक्रम, शाखा यांना या अधिनियमाखालील बोनसच्या संगणनेच्या प्रयोजनार्थ स्वतंत्र आस्थापना म्हणून मानण्यात येईल.

४. कोणत्याही लेखा वर्षाच्या संबंधात, नियोक्त्याने एखाद्या आस्थापनेपासून मिळविलेला एकूण नफा हा,— ^१[एकूण नफ्याची संगणना.

(क) एखाद्या बँक व्यवसायी कंपनीच्या प्रकरणात पहिल्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या पद्धतीने संगणित केला जाईल ;

(ख) अन्य कोणत्याही प्रकरणात, दुसऱ्या अनुसूचीत विनिर्दिष्ट केलेल्या पद्धतीने संगणित केला जाईल.]

५. कलम ६ मध्ये निर्देशित केलेल्या रकमा वजा केल्यानंतर कोणत्याही लेखा वर्षाच्या संबंधातील उपलब्ध शिल्लक ही, त्या वर्षाचा एकूण नफा असेल : उपलब्ध शिल्लकेची संगणना.

^१[परंतु, १९६८ या वर्षाच्या कोणत्याही दिवशी प्रारंभ होणाऱ्या आणि त्यानंतरच्या प्रत्येक लेखा वर्षाच्या संबंधातील उपलब्ध शिल्लक ही पुढील गोष्टींची मिळून बनलेली असेल :—

(क) कलम ६ मध्ये निर्देशित केलेल्या रकमा वजा करून त्या लेखा वर्षाचा एकूण नफा ; आणि

(ख) (एक) नियोक्त्याच्या, लगतपूर्व लेखा वर्षातील एकूण नफ्याएवढ्या रकमेच्या बाबतीत, कलम ७ च्या उपबंधानुसार परिगणित करून ठेवलेला प्रत्यक्ष कर ; आणि

(दोन) नियोक्त्याच्या, अशा लगतपूर्व लेखा वर्षातील एकूण नफ्यातून नियोक्त्याने त्या वर्षी आपल्या कर्मचाऱ्यांना या अधिनियमाच्या उपबंधान्वये दिलेली किंवा देण्यास दायी असलेली बोनसची रक्कम वजा केल्यावर त्याच्या एकूण नफ्याच्या संबंधात, कलम ७ च्या उपबंधानुसार परिगणित प्रत्यक्ष कर.

यांच्यातील फरकाएवढी रक्कम.]

६. पुढील रकमा एकूण नफ्यातून पूर्व प्रभार म्हणून वजा करण्यात येतील त्या म्हणजे :—

(क) आय-कर अधिनियमाच्या कलम ३२ च्या पोट कलम (१) च्या उपबंधानुसार किंवा प्रकरणपरत्वे, कृषिविषयक आय-कर निधीच्या उपबंधानुसार घसारा म्हणून अनुज्ञेय असलेली कोणतीही रक्कम : रकमा.

परंतु, ज्याबाबतीत नियोक्ता, एकूण नफ्यातून काल्पनिक सर्वसामान्य घसारा वजा केल्यानंतर, २९ मे १९६५ पूर्वी केलेल्या आणि त्यादिवशी अस्तित्वात असलेल्या समझोत्यानुसार, निवाड्यानुसार किंवा करारानुसार बोनस देत आलेला असेल त्याबाबतीत, या खंडान्वये वजा करावयाची घसाराची रक्कम ही नियोक्त्याच्या

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम ३ द्वारे पूर्वीच्या कलम ४ ऐवजी घातले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

२. १९६९ चा अधिनियम ८, कलम २ द्वारे जादा दाखल केले.

विकल्पानुसार (असा विकल्प हा त्या दिनांकापासून एक वर्षाच्या आत आणि एकदाच वापरावयाचा असेल) असा काल्पनिक सर्वसामान्य घसारा म्हणून चालू राहिल ;

(ख) आय-कर अधिनियमान्वये नियोक्त्याला आपल्या प्राप्तीतून ^१[विकास वटाव किंवा गुंतवणूक भत्ता किंवा विकास भत्ता] म्हणून वजा करण्याचा हक्क असलेली कोणतीही रक्कम ;

(ग) आपली त्या वर्षाची प्राप्ती, नफा आणि लाभ यांच्यासंबंधात त्या लेखा वर्षाकरिता कलम ७ च्या उपबंधाच्या अधीनतेने जो देण्यास नियोक्ता दायी आहे असा कोणताही प्रत्यक्ष कर ;

(घ) ^२[तिसऱ्या अनुसूची] मध्ये नियोक्त्याच्या संबंधात विनिर्दिष्ट केल्या असतील अशा आणखी रकमा.

नियोक्त्याने
द्यावयाच्या प्रत्यक्ष
कराची परिगणना.

७. कोणत्याही लेखा वर्षाकरिता ^३[नियोक्त्याने द्यावयाच्या कोणत्याही प्रत्यक्ष कराची] परिगणना, पुढील उपबंधाच्या अधीनतेने नियोक्त्याच्या त्या वर्षाच्या प्राप्तीला लागू होणाऱ्या कराच्या दराने करण्यात येईल. ते उपबंध असे,—

(क) अशा कराची परिगणना करताना पुढील गोष्टी हिशेबात धरल्या जाणार नाहीत :—

(एक) पूर्वीच्या कोणत्याही लेखा वर्षात नियोक्त्याला सोसावा लागलेला आणि प्रत्यक्ष कराच्या संबंधात त्या त्या काळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही विधिअन्वये हिशेबात पुढे आणलेला कोणताही तोटा ;

(दोन) आय-कर अधिनियमाच्या कलम ३२ च्या पोट-कलम (२) अन्वये, कोणत्याही आगामी लेखा वर्षाच्या किंवा वर्षाच्या घसाऱ्यापोटी सूट म्हणून असलेल्या रकमेत मिळवण्याचा नियोक्त्याला हक्क असेल अशी घसाऱ्याची कोणतीही थकबाकी ;

(तीन) आय-कर अधिनियमाच्या कलम ८४ अन्वये नियोक्त्याला प्रदान करण्यात आलेली कोणतीही सूट किंवा वित्त अधिनियम, १९६५ च्या प्रारंभाच्या लागतपूर्वी अंमलात असल्याप्रमाणे आय-कर अधिनियमाच्या कलम १०१ च्या पोट-कलम (१) अन्वये त्यास हक्क असेल अशी कोणतीही वजात ;

(ख) ज्याबाबतीत नियोक्ता हा, जिला कलम ३२ चे उपबंध लागू नाहीत आणि आय-कर अधिनियमान्वये जिच्या संपूर्ण किंवा काही प्रमाणातील प्राप्तीला करातून सूट आहे अशी एक धार्मिक किंवा धर्मादायी संस्था असेल त्याबाबतीत, अशा रीतीने सूट मिळालेल्या प्राप्तीच्या बाबतीत अशा संस्थाही या अधिनियमाच्या अर्थान्तर्गत जिच्यामध्ये जनतेला सारतःस्वारस्य आहे अशी कंपनी असल्याचे मानण्यात येईल ;

(ग) ज्याबाबतीत नियोक्ता ही एक व्यक्ती किंवा एक अविभक्त हिंदू कुटुंब असेल त्याबाबतीत, अशा नियोक्त्याने आय-कर अधिनियमान्वये प्रदेय असलेल्या कराची परिगणना ही त्या आस्थापनेपासून मिळालेली प्राप्ती हीच त्याची एकमेव प्राप्ती आहे या आधारे करण्यात येईल ;

(घ) ज्याबाबतीत कोणत्याही नियोक्त्याच्या प्राप्तीमध्ये कोणत्याही मालाच्या किंवा वाणिज्य वस्तूंच्या भारताबाहेर केलेल्या निर्यातीपासून मिळालेला कोणताही नफा व लाभ समाविष्ट असेल आणि अशा प्राप्तीवर त्यावेळी प्रत्यक्ष कराच्या संबंधात त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये कोणताही वटाव अनुज्ञेय असेल तर, असा वटाव हिशेबात घेतला जाणार नाही ;

(ङ) कोणत्याही उद्योगाच्या विकासाकरिता संबंधित वार्षिक वित्त अधिनियम किंवा प्रत्यक्ष कराशी संबंधित अशा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये प्रत्यक्ष कर देताना अनुज्ञेय असलेला कोणताही वटाव ^४[(विकास वटाव किंवा गुंतवणूक भत्ता किंवा विकास भत्ता खेरीजकरून)] किंवा उधारी किंवा साह्य किंवा वजात (यापूर्वी या कलमात नमूद न केलेली) हिशेबात घेतली जाणार नाही.

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम ४ (ख) अन्वये दाखल केले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

२. वरील अधिनियमाच्या कलम ४ द्वारे "दुसरी अनुसूची" याऐवजी घातले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

३. १९६९ चा अधिनियम ८, कलम ३ द्वारे मूळ मजकुराऐवजी घातले.

४. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम ५ अन्वये मूळ मजकुराऐवजी दाखल केले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

८. या अधिनियमाच्या उपबंधानुसार प्रत्येक कर्मचाऱ्याला आपल्या नियोक्त्याकडून एखाद्या लेखावर्षात बोनसकरिता बोनस मिळण्याचा हक्क आहे. मात्र, त्यासाठी त्याने त्या वर्षाच्या कामाच्या तीस दिवसांपेक्षा कमी नाही इतके दिवस पात्रता. त्या आस्थापनेमध्ये काम केलेले असले पाहिजे.

९. या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, एखाद्या कर्मचाऱ्याला पुढील कारणावरून सेवेतून बोनसबाबतची बडतर्फ करण्यात आले असल्यास, तो या अधिनियमान्वये बोनस मिळण्यास अनर्ह ठरेल. ती कारणे अशी :— अनर्हता.

(क) लबाडी ; किंवा

(ख) आस्थापनेच्या जागेत असताना दंगा किंवा हिंसाचार ; किंवा

(ग) आस्थापनेच्या कोणत्याही मालमत्तेची चोरी, अफरातफर किंवा नाश.

१०. ह्या अधिनियमाच्या इतर उपबंधाच्या अधीनतेने, प्रत्येक नियोक्ता, प्रत्येक कर्मचाऱ्याला, १९७९ ^१[किमान बोनसचे यावर्षाच्या कोणत्याही दिवशी सुरू होणाऱ्या लेखा वर्षाच्या बाबतीत आणि त्यानंतरच्या प्रत्येक लेखा वर्षाच्या बाबतीत, त्या कर्मचाऱ्याने त्या लेखा वर्षात मिळवलेल्या वेतनाच्या किंवा मजुरीच्या ८.३३ टक्के किंवा शंभर रुपये यापैकी अधिक असेल इतका किमान बोनस देण्यास बांधलेला असेल, मग त्या नियोक्त्याकडे त्या लेखा वर्षात कोणतीही वाटपयोग्य शिल्लक असो वा नसो :

परंतु, त्या लेखा वर्षाच्या प्रारंभी कर्मचाऱ्याच्या वयाची पंधरा वर्षे पूर्ण झालेली नसतील तर, अशा कर्मचाऱ्याच्या बाबतीत या कलमाचे उपबंध हे जणू काय “शंभर रुपये” या शब्दांऐवजी “साठ रुपये” हे शब्द दाखल करण्यात आले असल्याप्रमाणे परिणामक होतील.

११. (१) कलम १० मध्ये निर्देश करण्यात आलेल्या कोणत्याही लेखा वर्षाच्या संबंधात, वाटपयोग्य कमाल बोनसचे शिल्लक, त्या कलमान्वये कर्मचाऱ्यांना प्रदेय किमान बोनसच्या रकमेपेक्षा जास्त असल्यास, नियोक्ता अशा प्रदान. किमान बोनसऐवजी प्रत्येक कर्मचाऱ्याला त्या लेखा वर्षाच्या बाबतीत, त्या लेखा वर्षामध्ये त्या कर्मचाऱ्याने मिळवलेल्या वेतनाच्या किंवा मजुरीच्या प्रमाणात अशा वेतनाच्या किंवा मजुरीच्या वीस टक्के या कमाल मर्यादेच्या अधीनतेने बोनस देण्यास बांधलेला असेल.

(२) ह्या कलमान्वये वाटपयोग्य शिल्लक संगणित करताना, कलम १५ च्या उपबंधान्वये नंतरच्या लेखा वर्षासाठी चालू ठेवलेली किंवा वजातीसाठी नेमून ठेवलेली रक्कम, त्या कलमाच्या उपबंधानुसार हिशेबात धरण्यात येईल.]

१२. जेव्हा एखाद्या कर्मचाऱ्याचे वेतन किंवा मजुरी दरमहा एक हजार सहाशे रुपयांहून जास्त असेल ^१[विवक्षित त्यावेळी अशा कर्मचाऱ्याला कलम १० अन्वये किंवा प्रकरणपरत्वे, कलम ११ अन्वये प्रदेय बोनसची परिगणना ही, कर्मचाऱ्याच्या त्याचे वेतन किंवा मजुरी जणू काय दरमहा एक हजार सहाशे रुपये असल्याप्रमाणे करण्यात येईल.] संबंधात बोनसची परिगणना.

१३. जर एखाद्या कर्मचाऱ्याने एखाद्या लेखा वर्षाच्या सर्वच कामाच्या दिवशी काम केलेले नसेल त्या ^१[विवक्षित बाबतीत शंभर रुपये किंवा, प्रकरणपरत्वे, साठ रुपये इतका किमान बोनस, हा जर त्याने त्या लेखांकन वर्षामध्ये प्रकरणात बोनस केलेल्या कामाच्या दिवसांकरिता त्यास मिळालेल्या वेतनाच्या किंवा मजुरीच्या ८.३३ टक्क्यांपेक्षा जास्त असेल तर, प्रमाणशीरपणे कमी करण्यात येईल.] प्रमाणशीरपणे कमी करणे.

१४. कलम १३ च्या प्रयोजनार्थ, ज्या दिवसात कर्मचाऱ्याला,— कामाच्या दिवसांची

(क) एखाद्या करारान्वये किंवा “सेवायोजन (स्थायी आदेश) अधिनियम, १९४६” (१९४६ चा २०) संख्या संगणित खालील स्थायी आदेशान्वये किंवा औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७ (१९४७ चा १४) अन्वये किंवा त्या करणे. आस्थापनेला लागू होणाऱ्या कोणत्याही कायद्यान्वये अनुज्ञेय असल्याप्रमाणे काम बंदी लागू करण्यात आली असेल ;

१. वरील अधिनियमाच्या कलम ६ अन्वये मूळ कलमाऐवजी दाखल केले (२१ ऑगस्ट १९८० रोजी व तेव्हापासून), १९७६ चा अधिनियम २३, कलम ८ द्वारे मूळ कलम ११ गाळले होते (२५ सप्टेंबर, १९७६ रोजी व तेव्हापासून).

२. १९८५ चा अधिनियम ६७, कलम ३ द्वारे समाविष्ट केले, १९८५ चा अधिनियम ३०, कलम २ द्वारे कलम १२ गाळले होते (२२ मे, १९८५ रोजी व तेव्हापासून).

३. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम ८ अन्वये मूळ कलमाऐवजी दाखल केले (२१ ऑगस्ट १९८० रोजी व तेव्हापासून).

(ख) वेतन व मजुरी यांसह त्यास रजा मंजूर करण्यात आली असेल ;

(ग) सेवेमधून उद्भवलेल्या किंवा सेवा कालावधीमध्ये झालेल्या एखाद्या अपघातामुळे तात्पुरता निःसमर्थ झाल्याने अनुपस्थित असेल ;

(घ) कर्मचारी वेतन किंवा मजुरी यांसह प्रसूती रजेवर असेल,

तर, त्याने/तिने त्या दिवसांतही त्या आस्थापनेमध्ये काम केले आहे असे मानण्यात येईल.

^१[उपलब्ध शिल्लक भविष्यकाळासाठी राखून ठेवणे किंवा वजातीसाठी पुढे नेणे.] १५. (१) ज्यावेळी कोणत्याही लेखा वर्षातील वाटपयोग्य शिल्लक त्या आस्थापनेतील कर्मचाऱ्यांना कलम ११ अन्वये प्रदेय कमाल बोनसपेक्षा जास्त असेल त्यावेळी त्या लेखा वर्षात त्या आस्थापनेत कामावर लावलेल्या कर्मचाऱ्यांच्या एकूण वेतनाच्या किंवा मजुरीच्या वीस टक्के मर्यादेच्या अधीनतेत, ही जादा शिल्लक उत्तरवर्ती लेखा वर्षात तसेच चौथे लेखा वर्ष धरून चौथ्या लेखा वर्षापर्यंत (चौथ्या अनुसूचीत) विशद केलेल्या पद्धतीने बोनस देण्याच्या प्रयोजनार्थ उपयोगात आणण्यासाठी हिशेबात धरून पुढे नेण्यात येईल.

(२) ज्यावेळी कोणत्याही लेखा वर्षाकरिता कोणतीही उपलब्ध शिल्लक नसेल किंवा त्या वर्षाच्या संबंधातील वाटपयोग्य शिल्लक त्या आस्थापनेच्या कर्मचाऱ्यांना कलम १० अन्वये प्रदेय किमान बोनसच्या रकमेपेक्षा कमी असेल आणि बोनस देण्याच्या प्रयोजनार्थ वापरण्यासाठी पोट-कलम (१) अन्वये पुढे नेलेली किंवा पुढील काळासाठी राखून ठेवलेली कोणतीही रक्कम नसेल किंवा पुरेशी रक्कम नसेल त्यावेळी अशी किमान रक्कम किंवा तूट उत्तरवर्ती लेखा वर्षात चौथे वर्ष धरून चौथ्या वर्षापर्यंत आणि (चौथ्या अनुसूचीत) विशद केलेल्या पद्धतीने पुढील काळात वजातीसाठी पुढे नेण्यात येईल.

(३) चौथ्या अनुसूचीमध्ये विशद केलेले किंवा वजातीसाठी नेमून ठेवण्याचे तत्त्व, या अधिनियमान्वये बोनस देण्याच्या प्रयोजनार्थ, पोट-कलम (१) किंवा पोट-कलम (२) च्या कक्षेत न येणाऱ्या इतर सर्व प्रकरणांनाही लागू होईल.

(४) ज्यावेळी कोणत्याही लेखा वर्षात कोणतीही रक्कम पुढे नेण्यात आली असेल व ती या कलमान्वये राखून ठेवण्यात अथवा वजातीसाठी नेमण्यात आली असेल त्यावेळी उत्तरवर्ती लेखा वर्षासाठी बोनसची परिगणना करताना, पूर्वतम लेखा वर्षापासून पुढे नेण्यात आलेली, राखून ठेवावयाची किंवा वजातीसाठी नेमून ठेवलेली रक्कम प्रथम हिशेबात धरली जाईल.]

विवक्षित १६. ^१[(१) ह्या अधिनियमाच्या प्रारंभापूर्वी किंवा प्रारंभानंतर, एखादी आस्थापना नव्यानेच स्थापन करण्यात आली असेल, त्यावेळी, अशा आस्थापनेचे कर्मचारी पोट-कलमे (१क), (१ख) आणि (१ग) यांच्या उपबंधांना अनुसरून अधिनियमान्वये बोनस मिळण्यास हक्कदार असतील.

(१क) ज्या लेखा वर्षामध्ये नियोक्ता त्याने निर्माण किंवा उत्पादित केलेल्या वस्तूंची विक्री करील, किंवा प्रकरणपरत्वे, अशा आस्थापनेमार्फत सेवा पुरवील त्या लेखा वर्षानंतरच्या पुढील पाच लेखा वर्षामध्ये, नियोक्त्याला अशा आस्थापनेपासून ज्या लेखा वर्षात नफा मिळाला असेल त्या लेखा वर्षाच्या संबंधातच बोनस प्रदेय होईल आणि त्या वर्षाच्या संबंधात, या अधिनियमाच्या उपबंधानुसार परंतु कलम १५ चे उपबंध लागू न करता, असा बोनस परिगणित करण्यात येईल.

(१ख) ज्या लेखा वर्षामध्ये नियोक्ता, त्याने उत्पादित किंवा निर्माण केलेल्या वस्तूंची विक्री करील किंवा प्रकरणपरत्वे, अशा आस्थापनेमार्फत सेवा पुरवील त्या लेखा वर्षानंतरच्या पुढील सहाव्या आणि सातव्या लेखा वर्षाच्या बाबतीत, कलम १५ चे उपबंध पुढील फेरफारासह लागू होतील :—

(एक) सहाव्या लेखा वर्षाच्या बाबतीत,—पाचव्या आणि सहाव्या लेखा वर्षाच्या बाबतीत भविष्यकाळासाठी राखून ठेवलेल्या किंवा प्रकरणपरत्वे, वजातीसाठी नेमून ठेवलेल्या वाटप योग्य शिल्लकीचे आधिक्य किंवा प्रकरणपरत्वे, सूट (कोणतीही असल्यास) हिशेबात धरून ^३[चौथ्या अनुसूची] मध्ये विशद

१. वरील अधिनियमाच्या कलम ९ द्वारे मूळ कलम १५ ऐवजी बदली दाखल केले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

२. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम १२ द्वारे मूळ मजकुराऐवजी दाखल केले (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

३. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम १० द्वारे मूळ मजकुराऐवजी दाखल केले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

केलेल्या पद्धतीने भविष्यकाळासाठी रक्कम राखून ठेवण्यात किंवा प्रकरणपरत्वे, वजातीसाठी नेमून ठेवण्यात येईल,

(दोन) सातव्या लेखा वर्षाच्या बाबतीत पाचव्या, सहाव्या आणि सातव्या लेखा वर्षाच्या बाबतीत भविष्यकाळासाठी राखून ठेवलेल्या किंवा प्रकरणपरत्वे, वजातीसाठी नेमून ठेवलेल्या वाटपयोग्य शिलकीच आधिक्य किंवा प्रकरणपरत्वे, सूट (कोणतीही असल्यास) हिशेबात धरून ^१[चौथ्या अनुसूची] मध्ये विशद केलेल्या पद्धतीने भविष्यकाळासाठी रक्कम ठेवण्यात येईल किंवा प्रकरणपरत्वे, वजातीसाठी नेमून ठेवण्यात येईल.

(१ग) ज्या लेखा वर्षामध्ये नियोक्ता त्याने उत्पादित किंवा निर्माण केलेल्या वस्तूंची विक्री करील किंवा प्रकरणपरत्वे, अशा आस्थापनेमार्फत सेवा पुरवील त्या लेखा वर्षानंतरच्या आठव्या वर्षापासून कलम १५ चे उपबंध हे इतर कोणत्याही आस्थापनेच्या बाबतीत जसे लागू होतात, तसेच ते अशा आस्थापनेच्या बाबतीत देखील लागू होतील.

स्पष्टीकरण (एक).—कोणतीही आस्थापना केवळ तिची जागा, व्यवस्थापन, नाव किंवा मालकी यात बदल झाला एवढ्याच कारणाने पोट-कलम (१) च्या प्रयोजनांसाठी नव्याने स्थापन झालेली आस्थापना असल्याचे मानण्यात येणार नाही.

स्पष्टीकरण (दोन).—पोट-कलम (१क) च्या प्रयोजनार्थ एखाद्या नियोक्त्याने कोणत्याही लेखा वर्षात पुढील बाबींखेरीज, नफा मिळवला आहे असे मानण्यात येणार नाही,—

(क) आय-कर अधिनियम किंवा प्रकरणपरत्वे, कृषिविषयक आयकर विधि अन्वये, तो ज्यास हक्कदार आहे अशा त्या वर्षाच्या घसाऱ्यासाठी त्याने तरतूद केली असल्याखेरीज, आणि

(ख) अशा घसाऱ्याची थकबाकी आणि त्या आस्थापनेच्या बाबतीत मागील वर्षामध्ये त्याला सोसावा लागलेला तोटा, त्याच्या नफ्यातून पूर्णपणे भरून निघाला असल्याखेरीज,

स्पष्टीकरण (तीन).—कोणताही कारखाना, त्याची चाचणी घेण्यासाठी चालवण्यात आला असताना त्या ओघात किंवा कोणतीही खाण किंवा तेलक्षेत्र यांच्या पूर्वेक्षणाच्या टप्प्यावर उत्पादित किंवा निर्मित मालाची विक्री ही, खंड (१क), (१ख) आणि (१ग) यांच्या प्रयोजनार्थ हिशेबात धरली जाणार नाही आणि जेव्हा असे उत्पादन किंवा निर्मिती यांच्याबाबत कोणताही प्रश्न उद्भवेल तेव्हा, संबंधित पक्षकारांना आपली बाजू मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर समुचित शासनाने त्यावर दिलेला निर्णय अंतिम असेल आणि कोणतेही न्यायालय किंवा इतर प्राधिकरण त्यावर आक्षेप घेणार नाही.]

(२) ^२[पोट-कलम (१), (१क), (१ख) आणि (१ग)] चे उपबंध विद्यमान आस्थापनांनी स्थापन केलेले नवीन विभाग, उपक्रम किंवा शाखा यांना शक्य होईल तेथवर लागू होतील :

परंतु, जर एखादा नियोक्ता, निरनिराळ्या कालावधीत स्थापन करण्यात आलेले निरनिराळे विभाग, उपक्रम किंवा शाखा (त्याच्या उद्योगाच्या असो अगर नसो) यांचा समावेश असलेल्या एखाद्या आस्थापनेच्या बाबतीत, तिच्या या विभाग, उपक्रम किंवा शाखेच्या कर्मचाऱ्यांना ते विभाग, उपक्रम किंवा शाखा कोणत्या दिनांकाला स्थापन करण्यात आल्या त्याचा विचार न करता, असे सर्व विभाग, उपक्रम किंवा शाखा यांच्या संबंधात संगणित केलेल्या एकत्रित नफ्याच्या आधारे, २९ मे १९६५ पूर्वी बोनस देत आलेला असेल तर, असा नियोक्ता, अशा सर्व विभाग, उपक्रम, शाखांच्या (मग त्यांची स्थापना त्या तारखेआधी करण्यात आली असो किंवा नंतर करण्यात आली असो) या अधिनियमाच्या उपबंधान्वये यथापूर्वाक्त संगणित एकत्रित नफ्याच्या आधारे, बोनस देण्यास दायी असेल.

१७. जेव्हा कोणत्याही लेखा वर्षात,—

(क) नियोक्त्याने एखाद्या कर्मचाऱ्याला कोणताही पूजा बोनस किंवा इतर रुढ बोनस दिलेला असेल ; किंवा

या अधिनियमान्वये प्रदेय बोनसशी रुढ किंवा अंतरिम बोनसचे समायोजन.

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम १० द्वारे मूळ मजकुराऐवजी दाखल केले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).
२. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम १२ द्वारे मूळ मजकुराऐवजी दाखल केले (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

(ख) नियोक्त्याने या अधिनियमान्वये प्रदेय बोनसचा काही भाग असा बोनस प्रदेय होण्याच्या तारखेपूर्वी कर्मचाऱ्याला दिलेला असेल तेव्हा, नियोक्ता अशा प्रकारे दिलेला बोनस या अधिनियमान्वये कर्मचाऱ्याला त्याच्याकडून त्या लेखा वर्षात देय असलेल्या बोनसच्या रकमेतून वजा करण्यास हक्कदार असेल आणि कर्मचाऱ्याला केवळ बाकी रक्कम मिळण्याचा हक्क असेल.

अधिनियमान्वये प्रदेय बोनसमधून विवक्षित रकमांची वजात. **१८.** ज्यावेळी कोणत्याही लेखा वर्षात एखादा कर्मचारी त्याने केलेल्या गैरवर्तनाच्या परिणामी, नियोक्त्याच्या वित्तीय हानी केल्याबद्दल दोषी असल्याचे आढळून आले असेल, त्या बाबतीत नियोक्त्याने ही हानीची रक्कम, केवळ त्या लेखा वर्षाच्या बाबतीत त्या कर्मचाऱ्याला या अधिनियमान्वये त्याच्याकडून प्रदेय असलेल्या बोनसच्या रकमेतून वजा करणे कायदेशीर ठरेल आणि त्यानंतर काही बाकी उरली असल्यास, ती मिळण्याचा त्या कर्मचाऱ्याला हक्क राहिल.

बोनस प्रदानासाठी कालमर्यादा. **१९.** या अधिनियमान्वये कर्मचाऱ्याला बोनसच्या स्वरूपात नियोक्त्याकडून प्रदेय असलेल्या ^१[सर्व रकमा] पुढील मुदतीच्या आत रोखीने देण्यात येतील :—

(क) ज्यावेळी बोनस प्रदानासंबंधीचा एखादा विवाद कलम २२ अन्वये एखाद्या प्राधिकरणासमोर प्रलंबित असेल त्यावेळी अशा विवादासंबंधीचा निवाडा अंमलबजावणी योग्य झाल्या पासून किंवा तद्विषयक समझोत प्रवर्तित झाल्यापासून एक महिन्याच्या आत,

(ख) इतर कोणत्याही बाबतीत त्या लेखा वर्षाच्या समाप्तीपासून आठ महिन्यांच्या कालावधीच्या आत, परंतु, समुचित शासन किंवा या बाबतीत समुचित शासन विनिर्दिष्ट करील असे प्राधिकरण, नियोक्त्याने त्याच्याकडे अर्ज केल्यावर आणि पुरेशा कारणास्तव आदेशाद्वारे उक्त आठ महिन्यांचा कालावधी त्यास योग्य वाटेल अशा आणखी एक किंवा अनेक कालावधींनी वाढवून देऊ शकेल, तथापि, अशाप्रकारे वाढवून दिलेला एकूण कालावधी कोणत्याही प्रकरणी दोन वर्षांपेक्षा अधिक होता कामा नये.

२* * * * *
३* * * * *

विवक्षित प्रकरणी सार्वजनिक क्षेत्रातील आस्थापना **२०.** ^२[(१)] जर सार्वजनिक क्षेत्रातील कोणतीही आस्थापना कोणत्याही लेखा वर्षात खाजगी क्षेत्रातील एखाद्या आस्थापनेशी स्पर्धा करून तिचे उत्पादन किंवा निर्माण केलेला कोणताही माल विकील किंवा कोणत्याही सेवा पुरविल आणि अशा विक्रीपासून किंवा सेवांपासून किंवा त्या दोन्हीपासून आस्थापनांना मिळालेली प्राप्ती, ही त्या सार्वजनिक क्षेत्रातील आस्थापनेच्या त्या वर्षाच्या एकूण प्राप्तीच्या वीस टक्क्यांहून कमी नसेल तर, या अधिनियमाचे उपबंध ते खाजगी क्षेत्रातील तत्सम आस्थापनेला जसे लागू होतात तसेच, ते सार्वजनिक क्षेत्रातील अशा आस्थापनेलाही लागू होतील.

^३[(२) पोट-कलम (१) मध्ये अन्यथा उपबंधित केले असेल ते खेरीजकरून एरव्ही, या अधिनियमातील कोणतीही गोष्ट सार्वजनिक क्षेत्रातील कोणत्याही आस्थापनेने कामावर लावलेल्या कर्मचाऱ्यांना लागू होणार नाही.]

नियोक्त्याकडून देय असलेल्या बोनसची वसुली. **२१.** जेव्हा एखाद्या समझोत्यानुसार किंवा निवाड्यानुसार अथवा करारान्वये कोणतीही रक्कम बोनस म्हणून एखाद्या कर्मचाऱ्याला त्याच्या नियोक्त्याकडून देय असेल तेव्हा त्या कर्मचाऱ्याला स्वतः किंवा या बाबतीत त्याने लेखी प्राधिकृत केलेल्या अन्य व्यक्तीस, किंवा त्या कर्मचाऱ्याचा मृत्यू झाल्यास त्याच्या अभिहस्तांकितिस किंवा वारसास वसुलीच्या अन्य कोणत्याही पद्धतीला बाध न आणता, त्याला देय असलेल्या रकमेच्या वसुलीसाठी समुचित शासनाकडे अर्ज करता येईल आणि जर अशी रक्कम देय आहे याबाबत समुचित शासनाची, समुचित

१. वरील अधिनियमाच्या कलम १३ द्वारे मूळ मजकुराऐवजी दाखल केले (२५ सप्टेंबर १९७५ रोजी व तेव्हापासून).
२. १९७६ चा अधिनियम २६, कलम १३ द्वारे १९७२ चा अधिनियम ६८, कलम ४ द्वारे दाखल केलेला मजकूर गाळण्यात आला (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

३. १९७३ चा अधिनियम ५५, कलम २ द्वारे १९७३ चा अधिनियम ३९, कलम ४ द्वारे दाखल केलेला मजकूर गाळला (१ सप्टेंबर, १९७३ रोजी व तेव्हापासून).

४. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम ११ द्वारे मूळ कलमाला त्याचे पोट-कलम (१) असा नवीन क्रमांक देण्यात आला.

५. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम ११ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

शासन या बाबतीत विनिर्दिष्ट करील अशा प्राधिकरणाची खात्री पटली तर ते रकमेबद्दलचे एक प्रमाणपत्र जिल्हाधिकाऱ्याकडे पाठवील आणि जिल्हाधिकारी त्यानंतर ती रक्कम जमीन महसुलाच्या थकबाकीच्या वसुलीच्या पद्धतीने वसूल करण्याची कार्यवाही सुरू करील :

परंतु, असा प्रत्येक अर्ज हा कर्मचाऱ्याला नियोक्त्याकडून रक्कम देय झाल्याच्या दिनांकापासून एक वर्षाच्या आत करता येईल :

परंतु आणखी असे की, उक्त कालावधीच्या आत अर्ज न करण्याबद्दल अर्जदाराला पुरेसे कारण होते याबद्दल समुचित शासनाची खात्री पटली तर, उक्त एक वर्षाचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर सुद्धा असा कोणताही अर्ज स्वीकारता येईल.

स्पष्टीकरण.—हे कलम आणि कलमे ^१[२२, २३, २४ आणि २५] यातील “कर्मचारी” या संज्ञेत या अधिनियमान्वये बोनस मिळण्यास हक्कदार असलेली परंतु, त्यावेळी कामावर नियुक्त नसलेली कोणतीही व्यक्ती समाविष्ट आहे.

२२. ज्यावेळी एखादा नियोक्ता आणि त्याचा कर्मचारी यांच्यामध्ये या अधिनियमान्वये प्रदेय असलेल्या या अधिनियमा- बोनसच्या संबंधात किंवा सार्वजनिक क्षेत्रातील एखाद्या आस्थापनेला हा अधिनियम लागू करण्याच्या संबंधात खालील विवाद निर्देशित करणे. कोणताही विवाद उद्भवेल त्यावेळी तो विवाद केवळ औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७ (१९४७ चा १४) याच्या किंवा औद्योगिक विवादांचे अन्वेषण आणि मिटवणूक यांच्या संबंधात एखाद्या राज्यात अंमलात असलेल्या कोणत्याही तत्सम कायद्याच्या अर्थान्तर्गत औद्योगिक विवाद असल्याचे मानण्यात येईल आणि तदनुसार, अन्यथा स्पष्टपणे उपबंधित केले असेल त्या व्यतिरिक्त, त्या अधिनियमाचे किंवा प्रकरणपरत्वे, अशा कायद्याचे उपबंध लागू होतील.

२३. (१) ज्यावेळी कलम २२ मध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या स्वरूपाचा कोणताही विवाद ज्यांच्याकडे निगम आणि निर्देशित करण्यात आला आहे अशा औद्योगिक विवाद अधिनियम, १९४७ (१९४७ चा १४) खालील किंवा कंपनी अधिनियम, १९४७ (१९४७ चा १४) खालील किंवा औद्योगिक विवादांचे अन्वेषण व मिटवणूक यांच्या संबंधात एखाद्या राज्यात अंमलात असलेल्या कोणत्याही तत्सम कायद्याखालील कोणत्याही लवादासमोरील किंवा अधिकरणासमोरील (ज्याचा यापुढे या कलमात ^१[आणि ^३[कलमे २४ व २५] यांमध्ये] “उक्त प्राधिकरण” असा निर्देश करण्यात आला आहे.) कार्यवाहीच्या ओघात एखादे निगम किंवा (बँक व्यवसायी कंपनीखेरीज इतर) कंपनी असलेला नियोक्ता भारताचे नियंत्रक व महा लेखापरीक्षक यांनी किंवा कंपनी अधिनियम, १९५६ (१९५६ चा १) याच्या कलम २२६ च्या पोट-कलम (१) अन्वये कंपनीचे लेखापरीक्षक म्हणून काम करण्याची रीतसर अर्हता प्राप्त केलेल्या लेखापरीक्षकांनी रीतसर लेखापरीक्षा केलेला आपला ताळेबंद व नफा-तोटा लेखा त्याच्यासमोर सादर करील त्यावेळी, अशा ताळेबंदात आणि नफा-तोटा लेख्यात अंतर्भूत केलेली विधाने व तपशील अचूक असल्याचे उक्त प्राधिकरणास गृहीत धरता येईल आणि त्या निगमाने किंवा कंपनीने एखादे शपथपत्र दाखल करून किंवा इतर कोणत्याही पद्धतीने अशी विधाने आणि तपशील यांची अचूकता सिद्ध करणे आवश्यक असणार नाही :

परंतु, जेव्हा त्या निगमाचा किंवा कंपनीचा ताळेबंद किंवा नफा-तोटा लेखा यामधील विधाने आणि तपशील चूक नाही याबद्दल उक्त प्राधिकरणाची खात्री झाली असेल तेव्हा, अशी विधाने आणि तपशील कितपत बरोबर आहे ते यांच्या अचूकतेचा शोध घेण्यासाठी त्यास आवश्यक वाटतील असे उपाय योजता येतील.

(२) विवादातील एक पक्षकार असलेल्या कोणत्याही श्रमिकसंघाने किंवा जेथे कोणताही श्रमिकसंघ नसेल तेथे विवादातील एक पक्षकार असलेल्या कर्मचाऱ्यांनी जेव्हा उक्त प्राधिकरणाकडे अर्ज करून त्या ताळेबंदातील किंवा नफा-तोटा लेख्यातील कोणत्याही बाबीबद्दल स्पष्टीकरण मागितले असेल तेव्हा, असे स्पष्टीकरण आवश्यक आहे याबद्दल स्वतःची खात्री करून घेतल्यानंतर उक्त प्राधिकरण, आदेशाद्वारे त्या निगमास किंवा प्रकरणपरत्वे, कंपनीला निदेशामध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा मुदतीच्या आत या श्रमिकसंघाला किंवा त्या कर्मचाऱ्यांना असे स्पष्टीकरण देण्याचा निदेश देऊ शकेल आणि तो निगम किंवा प्रकरणपरत्वे, ती कंपनी अशा निदेशाचे अनुपालन करील.

१. वरील अधिनियमाच्या कलम १२ द्वारे दाखल केले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).
२. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम १६ द्वारे मूळ मजकुराऐवजी घातले (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).
३. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम १३ द्वारे मूळ मजकुराऐवजी घातले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

१[बँकव्यवसायी
कंपन्यांच्या लेखा
परीक्षित
लेख्यांबाबत आक्षेप
न घेणे.

२४. (१) ज्यावेळी बँक व्यवसायी कंपनी असलेला एखादा नियोक्ता आणि त्याचे कर्मचारी यांच्यामधील कलम २२ मध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या स्वरूपाचा, कोणताही विवाद त्या कलमान्वये उक्त प्राधिकरणाकडे निर्देशित करण्यात आला असेल आणि कार्यवाहीच्या ओघात त्या बँक व्यवसायी कंपनीचे रीतसर लेखापरीक्षित लेखे त्याच्यापुढे प्रस्तुत करण्यात आले असतील त्यावेळी उक्त प्राधिकरण कोणत्याही श्रमिक संघाला किंवा कर्मचाऱ्यांना अशा लेख्यांच्या अचूकतेबद्दल आक्षेप घेण्यास परवानगी देणार नाही, परंतु, या अधिनियमान्वये प्रदेय बोनसच्या रकमेच्या पडताळणीसाठी आवश्यक असेल अशी माहिती त्या बँक व्यवसायी कंपनीकडून मिळण्यास त्या श्रमिक संघाला किंवा कर्मचाऱ्याला परवानगी देता येईल.

(२) पोट-कलम (१) मध्ये अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही गोष्टीमुळे बँक व्यवसाय विनियमन अधिनियम, १९४९ (१९४९ चा १०) च्या कलम ३४क च्या उपबंधान्वये जी माहिती पुरविणे बँक व्यवसायी कंपनीस सक्तीचे नाही अशी कोणतीही माहिती मिळविण्याचे सामर्थ्य त्या श्रमिक संघाला किंवा कर्मचाऱ्यांना प्राप्त होणार नाही.]

निगम किंवा
कंपनी नसलेल्या
नियोक्त्यांच्या
लेख्यांची तपासणी.

२५. (१) ज्यावेळी एखादा नियम किंवा एखादी कंपनी नसलेला एखादा नियोक्ता आणि त्याचे कर्मचारी यांच्यामधील, कलम २२ मध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या स्वरूपाचा कोणताही विवाद त्या कलमान्वये उक्त प्राधिकरणाकडे निर्देशित करण्यात आला असेल आणि अशा नियोक्त्याचे कंपनी अधिनियम १९५६ (१९५६ चा १) याच्या कलम २२६ च्या पोट-कलम (१) अन्वये कंपनीचा लेखापरीक्षक म्हणून काम करण्यास रीतसर अर्हताप्राप्त असलेल्या कोणत्याही लेखापरीक्षकाकडून लेखापरीक्षा करण्यात आलेले लेखे, उक्त प्राधिकरणापुढे प्रस्तुत करण्यात आले असतील त्यावेळी कलम २३ चे उपबंध शक्य होईल तेथवर, अशा लेखापरीक्षा केलेल्या लेख्यांना लागू करता येतील.

(२) ज्यावेळी अशा नियोक्त्याच्या लेख्यांची अशा कोणत्याही लेखापरीक्षकाकडून लेखापरीक्षा करण्यात आलेली नाही असे उक्त प्राधिकरणाला आढळून येईल आणि त्याच्याकडे निर्देशित प्रश्नावर निर्णय देण्यासाठी अशा नियोक्त्याच्या लेख्यांची लेखापरीक्षा होणे आवश्यक आहे असे त्यांचे मत असेल तर ते आदेशाद्वारे, निदेशांमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा मुदतीच्या आत किंवा ते परवानगी देईल अशा पुढील मुदतीमध्ये त्यास योग्य वाटेल अशा एका किंवा अनेक लेखापरीक्षकांकडून आपल्या लेख्यांची लेखापरीक्षा करून घेण्याचा निदेश नियोक्त्याला देऊ शकेल आणि त्यानंतर नियोक्ता अशा निदेशाचे अनुपालन करील.

(३) ज्यावेळी एखादा नियोक्ता पोट-कलम (२) अन्वये लेख्यांची लेखापरीक्षा करून घेण्यात कसूर करील त्यावेळी उक्त प्राधिकरण कलम २८ च्या उपबंधांना बाध न आणता त्याला योग्य वाटेल अशा एका किंवा अनेक लेखापरीक्षकांकडून त्या लेख्यांची लेखापरीक्षा करवून घेऊ शकेल.

(४) ज्यावेळी पोट-कलम (२) किंवा पोट-कलम (३) अन्वये लेख्यांची लेखापरीक्षा करण्यात आली असेल त्यावेळी, शक्य होईल तेथवर, कलम २३ चे उपबंध अशा प्रकारे लेखापरीक्षित लेख्यांना लागू होतील.

(५) पोट-कलम (३) अन्वये करण्यात आलेल्या कोणत्याही लेखापरीक्षेचा, तसेच तिला आनुषंगिक असलेला खर्च (यात लेखापरीक्षकांच्या किंवा लेखापरीक्षकांच्या पारिश्रमिकाचा समावेश आहे) उक्त प्राधिकरणाकडून निश्चित केला जाईल, (ही निश्चिती अंतिम असेल) आणि तो नियोक्त्याकडून दिला जाईल, आणि असा खर्च देण्यात त्याने कसूर केल्यास, त्या नियोक्त्याकडून असे प्रदान कलम २१ मध्ये दिलेल्या पद्धतीने वसूल करण्याजोगे असेल.

नोंदवह्या, अभिलेख,
इत्यादी ठेवणे.

२६. प्रत्येक नियोक्ता, विहित करण्यात येतील अशा नोंदवह्या, अभिलेख आणि इतर दस्तऐवज अशा नमुन्यात आणि अशा पद्धतीने तयार करतील व ठेवतील.

निरीक्षक.

२७. (१) समुचित शासन, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे त्यास योग्य वाटतील अशा व्यक्तींची या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ निरीक्षक म्हणून नेमणूक करू शकेल आणि त्यांना ज्या क्षेत्रात त्यांच्या अधिकारितेचा वापर करता येईल त्या क्षेत्राच्या मर्यादा ठरवून देऊ शकेल.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये नियुक्त करण्यात आलेला एखादा निरीक्षक, या अधिनियमाच्या कोणत्याही उपबंधाचे अनुपालन करण्यात आलेले आहे किंवा कसे, याची खात्री करून घेण्याच्या प्रयोजनासाठी,—

(क) त्याला आवश्यक वाटेल अशी माहिती सादर करण्यास नियोक्त्याला फर्मावू शकेल ;

(ख) कोणत्याही वाजवी वेळी आणि त्याला योग्य वाटेल असे कोणतेही सहाय्य असल्यास, त्यासह कोणत्याही आस्थापनेत किंवा तिच्याशी संबंध असलेल्या जागेत प्रवेश करू शकेल आणि तेथील प्रभारी म्हणून आढळलेल्या व्यक्तीला त्या आस्थापनेत कामावर लावलेल्या व्यक्ती अथवा त्यांना पगार किंवा मजुरी किंवा बोनस यांचे प्रदान याच्याशी संबंधित कोणतीही लेखापुस्तके, नोंदवहया किंवा इतर दस्तऐवज तपासणीसाठी स्वतः पुढे प्रस्तुत करणाऱ्या फर्मावू शकेल;

(ग) उपरोक्त प्रयोजनाशी संबंधित असलेल्या कोणत्याही बाबींच्या संबंधात नियोक्ता किंवा त्याचा अभिकर्ता किंवा नोकर किंवा त्या आस्थापनेची किंवा तिच्याशी संबंधित जागेची प्रभारी असल्याचे आढळून आलेली कोणतीही व्यक्ती किंवा ज्या व्यक्तींच्या बाबतीत ती त्या आस्थापनेची कर्मचारी आहे किंवा होती असे मानण्यास त्या निरीक्षकाला पुरेसे कारण असेल, अशी व्यक्ती यांची तपासणी करू शकेल;

(घ) त्या आस्थापनेच्या संबंधात ठेवण्यात आलेले कोणतेही पुस्तक, नोंदवही किंवा इतर कोणताही दस्तऐवज याच्या प्रती बनवून घेऊ शकेल किंवा त्यांतून उतारे घेऊ शकेल;

(ङ.) विहित करण्यात येतील अशा इतर शक्तींचा वापर करू शकेल.

(३) प्रत्येक निरीक्षक हा, भारतीय दंड संहितेच्या (१८६० चा ४५) अर्थान्तर्गत लोकसेवक असल्याचे मानण्यास येईल.

(४) पोट-कलम (१) अन्वये निरीक्षकाकडून कोणतेही लेखापुस्तक नोंदवही किंवा इतर दस्तऐवज प्रस्तुत करण्यास किंवा माहिती देण्यास फर्माविण्यात आलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस, तसे करणे विहित: बंधनकारक असेल.

[(५) या कलमात अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही गोष्टीमुळे, एखाद्या निरीक्षकाला कोणत्याही बँक व्यवसायी कंपनीला जे कोणतेही विधान किंवा माहिती देण्यास किंवा उघड करण्यास किंवा तिचे कोणतेही लेखापुस्तक किंवा इतर दस्तऐवज प्रस्तुत करण्यास किंवा त्याचे निरीक्षण करू देण्यास बँक व्यवसाय विनियमन अधिनियम, १९४९ (१९४९ चा १०) अन्वये सक्ती करता येत नसेल ती लेखापुस्तके किंवा इतर दस्तऐवज सादर करण्यास किंवा निरीक्षण करू देण्यास फर्माविण्याचे सामर्थ्य प्राप्त होणार नाही.]

२८. जर कोणतीही व्यक्ती,-

शास्ती.

(क) या अधिनियमाच्या उपबंधाचे किंवा त्याखाली केलेल्या कोणत्याही नियमाचे उल्लंखन करील; किंवा

(ख) तिला या अधिनियमान्वये निदेश देण्यात आल्यानंतर किंवा मागणी करण्यात आल्यानंतर त्या निदेशाचे किंवा मागणीचे अनुपालन करण्यात कसूर करील,

तिला, सहा महिन्यांपर्यंत असू शकेल एवढया मुदतीच्या कारावासाची किंवा एक हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढया द्रव्यदंडाची किंवा या दोन्ही शिक्षा दिल्या जातील.

२९. (१) या अधिनियमाखालील अपराध करणारी व्यक्ती ही एखादी कंपनी असेल तर, अपराध घडला कंपनीनी केलेले त्या वेळी जी जी व्यक्ती कंपनीच्या कामकाज चालनाबद्दल तिची प्रभारी होती किंवा तिला जबाबदार होती ती प्रत्येक अपराध व्यक्ती व तसेच कंपनीही त्या अपराधाबद्दल दोषी असल्याचे मानले जाईल आणि तिच्या विरुद्ध कार्यवाही केली जाण्यास व तदनुसार शिक्षा दिली जाण्यास ती पात्र ठरेल:

परंतु, अपराध आपल्या नकळत घडला किंवा असा अपराध घडू नये म्हणून आपण शक्य तेवढी वाजवी तत्परता दाखवली होती असे जर त्या व्यक्तीने शाबीत केले तर, या पोट-कलमात अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही गोष्टीमुळे, अशी कोणतीही व्यक्ती या अधिनियमात उपबंधित असलेल्या कोणत्याही शिक्षेस पात्र ठरणार नाही.

(२) पोट-कलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जर या अधिनियमाखालील अपराध एखाद्या कंपनीने केलेला असेल, आणि कंपनीचा कोणतीही संचालक, व्यवस्थापक, सचिव किंवा अन्य अधिकारी यांच्या संमतीने किंवा मूकानुमतीने तो अपराध घडलेला आहे किंवा नाही, त्याने केलेल्या कोणत्याही हलगर्जीपणाशी त्या अपराधाचा कारण संबंध जोडता येण्यासारखा आहे असे शाबीत करण्यात आले तर, असा संचालक, व्यवस्थापक, सचिव किंवा अन्य अधिकारीसुद्धा त्या अपराधाबद्दल दोषी असल्याचे मानले जाईल आणि त्याच्याविरुद्ध कार्यवाही केली जाण्यास व तदनुसार शिक्षा दिली जाण्यास तो पात्र असेल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, —

(क) “ कंपनी ” याचा अर्थ, कोणताही निगम निकाय, असा आहे आणि त्यामध्ये पेढीचा किंवा अन्य व्यक्तीसंघाचा समावेश आहे; आणि

(ख) “ संचालक ” यांचा एखादया पेढीच्या संबंधातील अर्थ, त्या पेढीतील भागीदार, असा आहे.

अपराधांची दखल.

३०. (१) कोणतेही न्यायालय या अधिनियमान्वये शिक्षापात्र असलेल्या कोणत्याही अपराधाची समुचित शासनाकडून किंवा त्या शासनाच्या प्रधिकारान्वये ^१[किंवा शासनाद्वारे हया बाबतीत विशेषतः प्राधिकृत करण्यात आलेल्या शासनाच्या एखाद्या अधिकाऱ्याकडून (केंद्र सरकारच्या अधिकाऱ्याच्या बाबतीत प्रादेशिक कामगार आयुक्तापेक्षा कमी दर्जाचा नसलेल्या आणि राज्य शासनाच्या अधिकाऱ्याच्या बाबतीत कामगार आयुक्तापेक्षा कमी दर्जाचा नसलेल्या)] तक्रार करण्यात आली असेल त्याखेरीज, दखल घेणार नाही .

(२) इलाखा शहर दंडाधिकारी किंवा प्रथम वर्गाचा दंडाधिकारी यांच्यापेक्षा कनिष्ठ दर्जा असलेले कोणतेही न्यायालय या अधिनियमान्वये शिक्षापात्र असलेल्या कोणत्याही गुन्ह्याची संपरीक्षा करणार नाही.

सद्भावपूर्वक केलेल्या कार्यवाहीस संरक्षण.

३१. या अधिनियमान्वये किंवा त्याखाली केलेल्या कोणत्याही नियमान्वये सद्भावपूर्वक केलेल्या किंवा करण्याचा उद्देश असलेल्या कोणत्याही गोष्टीबद्दल शासनाविरुद्ध किंवा शासनाच्या कोणत्याही अधिकाऱ्याविरुद्ध कोणताही दावा, अभियोग किंवा अन्य वैध कार्यवाही करता येणार नाही.

उत्पादन किंवा उत्पादकतेशी निगडित बोनसच्या प्रदानाच्या बाबतीत विशेष उपबंध.

३१ क. या अधिनियमामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, —
(एक) ज्यावेळी “ बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९७६ ” च्या प्रारंभापूर्वी, कर्मचाऱ्यांनी आपल्या नियोक्त्याबरोबर; किंवा

(दोन) ज्यावेळी अशा प्रारंभानंतर कर्मचाऱ्यांनी आपल्या नियोक्त्याबरोबर, कोणत्याही अधिनियमान्वये नफ्यावर प्रदेय असलेल्या बोनस एवजी उत्पादनाशी किंवा उत्पादकतेशी निगडित आर्थिक बोनस देण्याविषयी एखादा करार किंवा समझोता केला असेल, त्यावेळी असे कर्मचारी, अशा करारान्वये किंवा प्रकरणपरत्वे, समझोत्यान्वये त्यांना प्रदेय असलेला बोनस मिळण्यास हक्कदार असतील:

^१[परंतु, कोणत्याही अशा कराराद्वारे किंवा समझोत्याद्वारे कलम १० अन्वये किमान बोनस मिळण्याचा कर्मचाऱ्यांचा अधिकार त्यांना सोडावा लागत असेल तर, असा कोणतीही करार किंवा समझोता, तो त्यांना अशा अधिकारापासून वंचित करू पाहत असेल, तेथवर रद्दबातल ठरेल :]

^२[परंतु आणखी असे की, असे कर्मचारी संबद्ध लेखावर्षामध्ये त्यांनी मिळवलेल्या वेतनाच्या किंवा मजुरीच्या २० टक्क्यांपेक्षा अधिक असणारा असा बोनस मिळण्यास हक्कदार असणार नाहीत.]

कर्मचाऱ्यांच्या विशिष्ट वर्गाना हा अधिनियम लागू न होणे.

३२. या अधिनियमातील कोणतीही गोष्ट खालील कर्मचाऱ्यांना लागू होणार नाही :-

(एक) ^५*** भारताच्या आयुर्विमा महामंडळाने नियुक्त केलेले कर्मचारी ;

(दोन) व्यापारी नौवहन अधिनियम, १९५८ (१९५८ चा ४४) याच्या कलम ३ च्या खंड (४२) मध्ये दिलेल्या व्याख्येनुसार असलेले खलाशी;

(तीन) गोदी कामगार (रोजगाराचे विनियमन) अधिनियम, १९४८ (१९४८ चा ९) अन्वये तयार करण्यात आलेल्या कोणत्याही योजनेखाली नोंदणी करण्यात किंवा भरती करण्यात आलेले तसेच नोंदणीकृत किंवा सूचीबद्ध नियोक्त्यांकडून कामावर लावण्यात आलेले कर्मचारी;

(चार) केंद्र सरकार, किंवा एखादे राज्य शासन किंवा एखादे स्थानिक प्राधिकरण यांच्या कोणत्याही विभागाच्या प्राधिकरणांन्वये किंवा नियंत्रणाखाली चालवण्यात येणाऱ्या कोणत्याही उद्योगात गुंतलेल्या एखादया आस्थापनेद्वारे लावण्यात आलेले कर्मचारी;

(पाच) (क) इंडियन रेड कॉस सोसायटी किंवा त्या स्वरूपाची इतर कोणतीही संस्था (यात तिच्या शाखांचाही समावेश आहे);

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम १६ द्वारे हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

२. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम १९ द्वारे समाविष्ट केले. (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

३. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम १७ द्वारे समाविष्ट केले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

४. वरील अधिनियमाच्या कलम १७ द्वारे समाविष्ट केले. (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून)

५. १९६५ चा अधिनियम ६२, कलम ४१ द्वारे “आणि सर्वसाधारण विम्याचा धंदा करीत असलेल्या कोणत्याही विमाकाराने नियुक्त केलेले कर्मचारी” हे शब्द गाळले. (अंमलात येण्याचा दिनांक अधिसूचित करावयाचा आहे).

(ख) विद्यापीठे आणि इतर शैक्षणिक संस्था;

(ग) नफ्याच्या प्रयोजनार्थ, स्थापन न करण्यात आलेल्या संस्था (यात रुग्णालये, वाणिज्य मंडळे आणि समाजकल्याण संस्था यांचा समावेश आहे);

यांच्याकडून कामावर लावण्यात आलेले कर्मचारी;

(सहा) इमारतींच्या बांधकामावरील कंत्राटदारांमार्फत कामावर लावण्यात आलेले कर्मचारी;

१* * * * *

(आठ) भारतीय रिझर्व्ह बँकेकडून कामावर लावण्यात आलेले कर्मचारी;

(नऊ) पुढील संस्थांकडून कामावर लावण्यात आलेले कर्मचारी :-

(क) भारतीय औद्योगिक वित्त निगम;

(ख) कलम ३ अन्वये स्थापन करण्यात आलेले कोणतेही वित्त निगम, किंवा राज्य वित्त निगम अधिनियम, १९५१ (१९५१ चा ६३) याच्या कलम ३ क अन्वये स्थापन करण्यात आलेला कोणताही संयुक्त वित्त निगम ;

(ग) ठेव विमा निगम ;

२[(घ) राष्ट्रीय कृषि व ग्रामीण विकास बँक ;]

(ङ) भारतीय युनिट ट्रस्ट ;

(च) भारतीय औद्योगिक विकास बँक ;

३[(च्) राष्ट्रीय गृहनिर्माण बँक ;]

(छ) सार्वजनिक क्षेत्रातील आस्थापना असलेली अन्य कोणतीही वित्तीय संस्था ४[बँक व्यवसायी कंपनीखेरीज] केंद्र सरकार पुढील बाबी विचारात घेऊन अशी संस्था शासकीय राजपत्रात विनिर्दिष्ट करू शकेल :-

(एक) तिची भांडवली संरचना ;

(दोन) तिची उद्दिष्टे आणि तिच्या कार्याचे स्वरूप ;

(तीन) तिला शासनाकडून देण्यात आलेले वित्तीय सहाय्य किंवा कोणतीही सवलत यांचे स्वरूप आणि मर्यादा ; आणि

(चार) अन्य कोणताही संबंधित घटक ;

५* * * * *

(अकरा) अन्य कोणत्याही देशातून जाणाऱ्या मार्गावर चालवल्या जाणाऱ्या अंतर्गत जलपरिवहन आस्थापनांकडून नियुक्त करण्यात आलेले कर्मचारी.

३३. [बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९७६ (१९७६ चा २३) च्या कलम २१ द्वारे निरसित (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).]

३४. कलम ३१ क च्या उपबंधाच्या, अधीनतेने या अधिनियमाचे उपबंध त्यावेळी अंमलात असलेल्या ६[या अधिनियमाशी कोणत्याही कायद्यामध्ये किंवा कोणताही निवाडा, करार, समझोता किंवा सेवा संविदा यांच्या अटींमध्ये त्यांच्याशी विसंगत असलेले कायदे व करार यांचा परिणाम.]

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम १८ द्वारे, खंड (सात) वगळता (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून)
२. १९८१ चा अधिनियम ६१, कलम ६१ व अनुसूची दुसरी या द्वारे हा मजकूर दाखल करण्यात आला. (१२ जुलै, १९८२ रोजी व तेव्हापासून).
३. १९८७ चा अधिनियम ५३, कलम ५६ आणि दुसरी अनुसूची भाग तीन द्वारे उपखंड, (च्) समाविष्ट करण्यात आला. (अंमलात येण्याचा दिनांक अधिसूचित करावयाचा आहे).
४. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम १८ द्वारे समाविष्ट केले. (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून)
५. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम २० द्वारे खंड (दहा) वगळण्यात आला. (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).
६. वरील अधिनियमाच्या कलम २२ द्वारे मूळ मजकुराऐवजी दाखल करण्यात आला. (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून)

व्यावृत्ती. ३५. या अधिनियमामध्ये अंतर्भूत असलेल्या कोणत्याही गोष्टींचा कोळसा खाणी भविष्यनिर्वाह निधी, कुटुंब वेतन आणि बोनस योजना अधिनियम, १९४८ (१९४८ चा ४६) याच्या उपबंधावर किंवा त्याखाली करण्यात आलेल्या कोणत्याही योजनेवर, परिणाम होता असे मानण्यात येणार नाही.

सूट ३६. कोणत्याही आस्थापनेची किंवा आस्थापनांच्या वर्गाची वित्तीय परिस्थिती आणि इतर संबद्ध परिस्थिती देण्याचा शक्ती. विचारात घेतल्यानंतर जर समुचित शासनाचे असे मत बनले असेल की, या अधिनियमाचे सर्व किंवा कोणतेही उपबंध त्यास लागू करणे सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने योग्य होणार नाही तर, ते शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, त्यात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा कालावधीकरिता आणि त्याला घालणे योग्य वाटेल त्या शर्तीच्या अधीनतेने, अशा आस्थापनेला किंवा आस्थापनांच्या वर्गाला या अधिनियमाच्या सर्व किंवा कोणत्याही उपबंधापासून सूट देऊ शकेल.

३७. [बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९७६, कलम २३ द्वारे निरसित (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).]

नियम ३८. (१) केंद्र सरकार या अधिनियमाचे उपबंध अमंलात आणण्याच्या प्रयोजनार्थ, नियम करू शकेल. करण्याचा शक्ती. (२) विशेषतः आणि पूर्वगामी शक्तीच्या सर्वसाधारणतेला बाध न आणता, अशा नियमांत पुढील बाबींसाठी उपबंध करता येतील :-

(क) कलम २ च्या खंड (एक) चा उपखंड (तीन) याच्या परंतुकान्वये परवानगी देणारे प्राधिकरण ;

(ख) नोंदवह्या, अभिलेख आणि अन्य दस्तऐवज तयार करणे आणि कलम २७ अन्वये अशा नोंदवह्या, अभिलेख आणि दस्तऐवज ज्या नमुन्यात आणि ज्या पध्दतीने ठेवता येतील ते नमुने आणि त्या पध्दती;

(ग) कलम २७ च्या पोट-कलम (२) च्या खंड (ड.) अन्वये एखाद्या निरीक्षकास वापरता येतील अशा शक्ती:

(घ) जी विहित करावयाची असेल किंवा जी विहित करता येऊ शकेल अशी अन्य कोणतीही बाब.

(३) या कलमाखाली केलेला प्रत्येक नियम तो करण्यात आल्यानंतर शक्य होईल तितक्या लवकर संसदेच्या प्रत्येक सभागृहासमोर, ते एका सत्राने ^१[किंवा दोन किंवा अधिक क्रमवर्ती सत्रे] मिळून बनलेल्या अशा एकूण तीस दिवसांच्या कालवधीसाठी सत्रासीन असताना ठेवला जाईल आणि ज्या सत्रात तो याप्रमाणे ठेवला गेला असेल ते सत्र किंवा ^१[त्याच्या पाठोपाठचे किंवा क्रमवर्ती सत्रे] यांच्या संपण्यापूर्वी जर त्या नियमात कोणतेही आपरिवर्तन करण्याबाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले किंवा, तो नियम करण्यात येऊ नये याबाबत दोन्ही सभागृहांचे मतैक्य झाले तर, तो नियम त्यानंतर अशा आपरिवर्तित स्वरूपातच परिणामक होईल किंवा प्रकरणपरत्वे, मुळीच परिणामक होणार नाही; तथापी, अशा कोणत्याही आपरिवर्तनामुळे किंवा शून्यीकरणामुळे, तत्पूर्वी त्या नियमान्वये करण्यात आलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या विधिग्राहयतेस बाध येणार नाही.

कायदे लागू ३९. अन्यथा स्पष्टपणे उपबंधित केले असेल ते खेरीजकरून, या अधिनियमाचे उपबंध, औद्योगिक विवाद होण्यास प्रतिबंध अधिनियम, १९४७ (१९४७ चा १४) यामध्ये किंवा औद्योगिक विवादाचे अन्वेषण आणि मिटवणूक यांच्या संबंधात नसणे. राज्यात अंमलात असलेल्या कोणत्याही तत्सम फायद्यामध्ये न्यूनता न आणता त्यात भर घालणारेच असतील.

निरसन व ४०. (१) बोनस प्रदान अध्यादेश, १९६५ (१९६५ चा ३) याद्वारे निरसित करण्यात आला आहे.

व्यावृत्ती. (२) असे निरसन केले असले तरी, उक्त अध्यादेशान्वये केलेली कोणतीही कार्यवाही ही जणु काही २९ मे १९६५ रोजीच या अधिनियमाचा प्रारंभ झाला असल्याप्रमाणे या अधिनियमान्वये केलेली कार्यवाही आहे असे मानण्यात येईल.

१. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम २४ द्वारे दाखल केले (२५ सप्टेंबर १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

[पहिली अनुसूची]

[कलम ४ (क) पहा]

एकूण नफ्याची परिगणना

..... रोजी संपणारे लेखा वर्ष

बाब क्रमांक	तपशील	पोट- बाबीची रक्कम	मुख्य बाबीची रक्कम	शेरा
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
		रुपये	रुपये	

*१. नेहमीच्या आणि आवश्यक तरतुदी केल्यानंतर नफा-
तोटा लेख्यामध्ये दर्शविल्याप्रमाणे निव्वळ नफा.

२. (नंतर जमा करावयाच्या) अधिक पुढील बाबींकरिता
केलेल्या पूर्व तरतुदी—

(क) कर्मचाऱ्यांना बोनस

(ख) घसारा

(ग) विकास वटाव/विकास भत्ता, राखीव निधी

तळटीप (१) पहा.

(घ) कोणतेही अन्य राखीव निधी

तळटीप (१) पहा.

बाब क्र. २ ची बेरीज रु.

३. अधिक पुढील बाबींसाठी केलेल्या पूर्व तरतुदीसुद्धा,—

(क) मागील लेखा वर्षाच्या संबंधात कर्मचाऱ्यांना
देण्यात आलेला बोनस.

तळटीप (१) पहा.

(ख) कर्मचाऱ्यांना पुढील गोष्टींच्या बेरजेपेक्षा जास्त
प्रमाणात प्रदेय असलेल्या किंवा दिलेल्या,
उपदानाच्या संबंधात खर्ची टाकलेल्या रकमा—

(एक) एखाद्या मान्यताप्राप्त उपदाननिधीस
दिलेली किंवा देण्याकरिता उपबंधित
केलेली रक्कम, कोणतीही असल्यास,
आणि

(दोन) कर्मचाऱ्यांना त्यांच्या सेवा निवृत्तीनंतर
किंवा कोणत्याही कारणाकरिता त्यांच्या
नोकरीच्या समाप्तीनंतर प्रत्यक्ष दिलेली
रक्कम.

(ग) आय-कराकरिता अनुज्ञेय असलेल्या रकमेपेक्षा
जादा दिलेल्या देणग्या.

(घ) भांडवली खर्च (प्रत्यक्ष कराशी संबंधित असा,
त्यावेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही
कायद्यान्वये वजात म्हणून ज्यास परवानगी
देण्यात आली आहे असा, वैज्ञानिक संशोधना-
वरील भांडवली खर्च खेरीजकरून) आणि
भांडवली तोटे (ज्यांच्यावरील घसारा आय-
कराकरिता सूट म्हणून मान्य करण्यात आला
आहे असे, भांडवली मत्तांच्या विक्रीवरील तोटे
खेरजीकरून.

तळटीप (१) पहा.

तळटीप.—(१) नफा-तोटा लेख्यावर भरित केले असतील तर आणि त्या मर्यादेपर्यंत.

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम १९ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले (२१ ऑगस्ट १९८० रोजी व तेव्हापासून).

* जेव्हा कर आकारणीस पात्र असा नफा, नफा तोटा लेख्यात दर्शविण्यात आला असेल आणि आय-कराकरिता केलेली तरतूदही दर्शविली असेल तेव्हा आय-कराची प्रत्यक्ष तरतूद नफ्यामधून वजा करण्यात येईल.

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
		रुपये	रुपये	
	(ड्) बँक व्यवसाय विनियमन अधिनियम, १९४९ (१९४९ चा १०) याच्या कलम ३४क, पोट-कलम (२) च्या परिभाषेत भारतीय रिझर्व्ह बँकेने प्रमाणित केलेली कोणतीही रक्कम.			
	(च) भारताबाहेर स्थित असेलल्या कोणत्याही व्यवसायातील तोटे किंवा तत्संबंधीचे खर्च.			
	बाब क्र. ३ ची बेरीज रु.			
४.	अधिक पुढील बाबीखेरीज प्रकाशित किंवा उघड करण्यात आलेल्या राखीव निधीमध्ये थेट जमा करण्यात आलेली प्राप्ती, नफा किंवा लाभ, (कोणताही असल्यास) :—			
	(एक) भांडवली जमा आणि भांडवली नफा (यात, आय-कराच्या प्रयोजनार्थ ज्यावर घसान्याची सूट देण्यात आलेली नाही अशा भांडवली मत्तांच्या विक्रीवरील नफा धरून).			
	(दोन) भारताबाहेर स्थित असलेल्या कोणत्याही व्यवसायाशी संबंधित नफा किंवा कोणत्याही जमा रकमा.			
	(तीन) विदेशी बँक व्यवसायी कंपन्यांना भारता-बाहेरील गुंतवणुकीपासून झालेली प्राप्ती.			
	बाब क्र. ४ ची निव्वळ बेरीज रु.			
५.	बाब क्रमांक १, २, ३ आणि ४ यांची बेरीज रु.			
६.	पुढील वजाती :—			
	(क) भांडवली जमा आणि भांडवली नफा, (आय-कराकरिता ज्यांच्यावरील घसारा सूट म्हणून मान्य करण्यात आला आहे अशा मत्तांच्या विक्रीवरील नफा खेरीज करून इतर).			तळटीप (१) पहा.
	(ख) भारताबाहेर स्थित असलेल्या कोणत्याही व्यवसायातील नफा आणि तत्संबंधातील जमा रकमा.			तळटीप (१) पहा.
	(ग) विदेशी बँक व्यवसायी कंपन्यांना भारताबाहेर गुंतवणुकीमधील झालेली प्राप्ती.			तळटीप (१) पहा.
	(घ) पुढील बाबीखेरीज प्रकाशित केलेल्या किंवा उघड केलेल्या राखीव निधीच्या खर्चखाती थेट टाकलेला खर्च किंवा तोटे (कोणतेही असल्यास) :—			तळटीप (१) पहा.
	(एक) भांडवली खर्च आणि भांडवली तोटे (ज्यांच्यावरील घसारा आयकरासाठी सूट म्हणून मान्य करण्यात आलेला नाही अशा भांडवली मत्तांच्या विक्रीवरील तोटे खेरीज करून).			

तळटीप.—(१) नफा-तोटा लेख्यात जमाखाती टाकले असतील तर आणि त्या मर्यादेपर्यंत.

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
		रुपये	रुपये	
	(दोन) भारताबाहेरी स्थित असलेल्या कोणत्याही व्यवसायातील तोटे.			
(इ)	विदेशी बँक व्यवसायी कंपन्यांच्या बाबतीत भारतातील व्यवसायासाठी वाटपयोग्य असलेला मुख्यालयाचा प्रमाणशीर प्रशासनिक (वरकड) खर्च.			तळटीप (१) पहा.
(च)	मागील लेखा वर्षाकरिता दिलेल्या कोणत्याही जादा प्रत्यक्ष कराचा परतावा आणि मागील लेखा वर्षातील बोनस, घसारा किंवा विकास वटाव यासंबंधी यासाठी कोणतीही जादा तरतूद केली असल्यास ती जर पुरांकित करण्यात आली असेल तर			तळटीप (२) पहा.
(छ)	शासनाकडून किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये स्थापन करण्यात आलेल्या कोणत्याही निगम निकाया-कडून किंवा अर्थसंकल्पीय अनुदानामार्फत कोणत्याही इतर अभिकरणाकडून प्रत्यक्षात दिलेले किंवा विनिर्दिष्ट प्रयोजनाकरिता एखाद्या अभिकरणामार्फत दिलेले आणि ज्याचे उत्पन्न अशा प्रयोजनांसाठी राखून ठेवण्यात येते असे कोणतेही रोख अर्थसहाय्य, असल्यास			तळटीप (२) पहा.
	बाब क्रमांक ६ ची बेरीज रु.			
७	बोनसच्या प्रयोजनाकरता एकूण नफा			
	(बाब क्रमांक ५ वजा बाब क्रमांक ६)	रुपये		

स्पष्टीकरण.—बाब ३ च्या पोटबाब (ख) मध्ये “मान्यताप्राप्त उपदान निधी” ला आय-कर अधिनियमाच्या कलम २ च्या खंड (५) मध्ये जो अर्थ नेमून दिलेला आहे तोच अर्थ आहे.

तळटीपा.—(१) भारतीय एकूण नफ्याचे (बाब क्रमांक ७) जागतिक एकूण नफ्याशी (एकत्रित नफा-तोटा लेखा केवळ वरील बाब क्रमांक २ मध्ये समायोजित केल्याप्रमाणे असेल त्यानुसार) जे प्रमाण असेल त्या प्रमाणात.

(२) नफा-तोटा लेख्यात जमाखाती टाकले असतील तर आणि त्या मर्यादेपर्यंत.

[दुसरी अनुसूची]

[कलम ४ (ख) पहा]

एकूण नफ्याची संगणना

..... रोजी संपणारे लेखा वर्ष

बाब क्रमांक	तपशील	पोट- बाबीची रक्कम	मुख्य बाबीची रक्कम	शेरा
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
		रुपये	रुपये	

१. नफा-तोटा लेख्याप्रमाणे निव्वळ नफा.
२. अधिक पुढील बाबींकरिता केलेल्या पूर्व तरतुदींची रक्कम :—
  - (क) कर्मचाऱ्यांचा बोनस
  - (ख) घसारा
  - (ग) मागील लेखा वर्षाकरिता केलेली तरतूद (कोणतीही असल्यास) धरून प्रत्यक्ष कर
  - ३[(घ) विकास वटाव/गुंतवणूक भत्ता/विकास भत्ता राखीव निधी] तळटीप (१) पहा.
  - (ङ) अन्य कोणतेही राखीव निधी तळटीप (१) पहा.

बाब क्र. २ ची बेरीज रु. _____
३. अधिक पुढील बाबींसाठी केलेल्या पूर्व तरतुदीसुद्धा :—
  - (क) मागील लेखा वर्षाच्या संबंधात कर्मचाऱ्यांना देण्यात आलेला बोनस. तळटीप (१) पहा.
  - ४[(कक) कर्मचाऱ्यांना पुढील बाबींच्या बेरजेपेक्षा जास्त प्रमाणात प्रदेय असलेल्या किंवा दिलेल्या, उपदानाच्या संबंधात खर्ची टाकलेली रकमा,—
    - (एक) एखाद्या मान्यताप्राप्त उपदान निधीस दिलेली किंवा प्रदान करण्याकरिता उपबंधित केलेली रक्कम, कोणतीही असल्यास, आणि
    - (दोन) कर्मचाऱ्यांना त्यांच्या सेवानिवृत्तीनंतर किंवा कोणत्याही कारणाकरता त्यांच्या नोकरीच्या समाप्तीनंतर प्रत्यक्ष दिलेली रक्कम.]
  - (ख) आय-कराकरिता अनुज्ञेय असलेल्या रकमेपेक्षा जादा रकमेच्या देणग्या.
  - (ग) लेखा वर्षामध्ये आय-कर अधिनियमाच्या कलम २८०घ च्या उपबंधाअन्वये प्रदेय असलेली कोणतीही वार्षिक किंवा दिलेल्या कोणत्याही वार्षिकीचे अंशराशीत मूल्य.

तळटीप.—(१) नफा-तोटा लेख्यावर भारित केले असतील तर आणि त्या मर्यादेपर्यंत.

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम १९ द्वारे पहिल्या अनुसूचीला दुसरी अनुसूची असा क्रमांक देण्यात आला (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून)
२. वरील अधिनियमाच्या कलम १९ द्वारे मूळ मजकुराऐवजी दाखल केला (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).
३. वरील अधिनियमाच्या कलम १९ द्वारे नोंद (घ) ऐवजी घातले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).
४. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम २६ द्वारे समाविष्ट केले. (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
		रुपये	रुपये	
	(घ) भांडवली खर्च (प्रत्यक्ष कराशी संबंधित अशा, त्या त्या काळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये वजात म्हणून मान्य करण्यात आलेल्या वैज्ञानिक संशोधनावरील भांडवली खर्चाखेरीज इतर) आणि भांडवली तोटे (कृषिविषयक आय-कराकरिता ज्यांच्यावरील घसारा सूट म्हणून मान्य करण्यात आला आहे अशा भांडवली मत्तांच्या विक्रीवरील तोटे खेरीज करून इतर).			तळटीप (१) पहा.
	(ङ) भारताबाहेर स्थित असलेल्या कोणत्याही व्यवसायातील तोटे किंवा तत्संबंधीचे खर्च.			
	बाब क्र. ३ ची बेरीज रु.			
४.	अधिक पुढील बाबींखेरीज राखीव निधीमध्ये थेट जमा करण्यात आलेली प्राप्ती, नफा किंवा लाभ (कोणतेही असल्यास) सुद्धा,—			
	(एक) भांडवली जमा आणि भांडवली नफा (यात, आय-कराकरिता ज्यांच्यावरील घसारा सूट म्हणून मान्य करण्यात आलेला नाही अशा भांडवली मत्तांच्या विक्रीवरील नफा धरून).			
	(दोन) भारताबाहेर स्थित असलेल्या कोणत्याही व्यवसायामधील नफा आणि तत्संबंधीच्या कोणत्याही जमा रकमा.			
	(तीन) विदेशी संस्थांना भारताबाहेरील गुंतवणुकीपासून झालेली प्राप्ती.			
	बाब क्र. ४ ची बेरीज रु.			
५.	बाब क्रमांक १, २, ३ आणि ४ यांची बेरीज रु.			
६.	पुढील वजाती :—			
	(क) भांडवली जमा आणि भांडवली नफा (आय-कराकरिता किंवा कृषिविषयक आय-कराकरिता ज्यांच्यावरील घसारा सूट म्हणून मान्य करण्यात आला आहे अशा मत्तांच्या विक्रीवरील नफा खेरीज करून इतर).			तळटीप (२) पहा.
	(ख) भारताबाहेर स्थित असलेल्या कोणत्याही व्यवसायातील नफा आणि तत्संबंधीच्या जमा रकमा.			तळटीप (२) पहा.
	(ग) विदेशी संस्थांना भारताबाहेरील गुंतवणुकीपासून झालेली प्राप्ती.			तळटीप (२) पहा.

तळटीप.— (१) नफा-तोटा लेख्यावर भारित केले असतील तर आणि त्या मर्यादेपर्यंत.

(२) नफा-तोटा लेख्यात जमाखाती टाकले असतील तर आणि त्या मर्यादेपर्यंत.

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
		रुपये	रुपये	
	(घ) पुढील बाबींखेरीज थेट राखीव निधीच्या खर्च-खाती टाकलेला खर्च किंवा तोटे (कोणतेही असल्यास) :—			
	(एक) भांडवली खर्च आणि भांडवली तोटे (आय-कर किंवा कृषिविषयक आय-करासाठी सूट म्हणून मान्य करण्यात आलेला नाही अशा भांडवली मत्तांच्या विक्रीवरील तोटे खेरीज करून इतर);			
	(दोन) भारताबाहेर स्थित असलेल्या कोणत्याही व्यवसायातील तोटे.			
	(इ) विदेशी संस्थांच्या बाबतीत भारतातील व्यवसाया-साठी वाटपयोग्य असलेला मुख्यालयाचा प्रमाणशीर प्रशासनिक (वरकड) खर्च.			तळटीप (१) पहा.
	(च) पूर्वीच्या लेखा वर्षात देण्यात आलेल्या कोणत्याही प्रत्यक्ष कराचा परतावा आणि पूर्वीच्या लेखा वर्षात बोनस, घसारा, कराधान किंवा विकास वटाव किंवा विकास भत्ता यासंबंधात कोणतीही जादा तरतूद करण्यात आली असेल तर, ती पुरांकित केली असेल तर,—			तळटीप (२) पहा.
	^१ [(छ) शासनाकडून किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये स्थापन करण्यात आलेल्या कोणत्याही निगम निकाया-कडून किंवा अर्थसंकल्पीय अनुदानामार्फत कोणत्याही इतर अभिकरणाकडून प्रत्यक्षात देण्यात आलेले किंवा विनिर्दिष्ट प्रयोजनाकरता एखाद्या एजन्सीमार्फत देण्यात आलेले कोणतेही रोख अर्थसहाय्य, कोणतेही असल्यास,]			
		बाब क्रमांक ६ ची बेरीज रु.		
७	बोनसच्या प्रयोजनाकरता एकूण नफा			
	(बाब क्रमांक ५ वजा बाब क्रमांक ६)	रुपये		

^१[स्पष्टीकरण.—बाब ३ च्या पोटबाब (कू) मध्ये “मान्यताप्राप्त उपदान निधी” ला आय-कर अधिनियमाच्या कलम २ च्या खंड (५) मध्ये जो अर्थ नेमून दिलेला आहे तोच अर्थ आहे.]

तळटीपा.—(१) भारतीय एकूण नफ्याचे (बाब क्रमांक ७) जागतिक एकूण नफ्याशी (त्या एकत्रित नफा-तोटा लेख्यानुसार वरील बाब क्रमांक २ मध्ये समायोजित केल्याप्रमाणे असेल त्यानुसार) जे प्रमाण असेल त्या प्रमाणात.

(२) नफा-तोटा लेख्यावर जमाखाती टाकले असतील तर आणि त्या मर्यादेपर्यंत.

१. १९७६ चा अधिनियम २३, कलम २६ द्वारे बदली दाखल करण्यात आले (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).
२. वरील अधिनियमाच्या कलम २६ द्वारे समाविष्ट करण्यात आले (२५ सप्टेंबर, १९७५ रोजी व तेव्हापासून).

[तिसरी अनुसूची]

[कलम ६ (घ) पहा]

बाब क्रमांक (१)	नियोक्त्याचा प्रवर्ग (२)	आणखी वजा करावयाच्या रकमा (३)
१.	^१ [कंपनी, बँक व्यवसायी कंपनीखेरीज अन्य]	(एक) कंपनीच्या अधिमान भागभांडवलावर लेखा वर्षाकरिता प्रदेय असलेले लाभांश ज्या दराने प्रदेय असतील त्या दरानीं परिगणित केलेले लाभांश ; (दोन) लेखा वर्षाच्या प्रारंभी असल्याप्रमाणे, तिच्या भरणा झालेल्या साधारण भागभांडवलाच्या ८.५ टक्के ; (तीन) पूर्वीच्या लेखा वर्षापासून पुढे आणलेला नफा धरून त्या लेखा वर्षाच्या प्रारंभी असल्याप्रमाणे तिच्या ताळेबंदात दाखविलेल्या राखीव निधीच्या ६ टक्के ; परंतु, ज्यावेळी नियोक्ता, कंपनी अधिनियम, १९५६ (१९५६ चा १) याच्या कलम ५९१ च्या अर्थातर्गत एक विदेशी कंपनी असेल त्यावेळी, या बाबी खाती वजा करावयाची एकूण रक्कम ही, त्या कंपनीची चालू दायित्वे (मुख्य कार्यालयाने कंपनीला दिलेल्या कोणत्याही कर्जाबद्दल किंवा अन्य कारणासाठी किंवा कंपनीने आपल्या मुख्य कार्यालयाला दिलेल्या कोणत्याही व्याजाबद्दल प्रदेय म्हणून दर्शविण्यात आलेली कोणतीही रक्कम खेरीज करून इतर) वजा केल्यानंतर तिची निव्वळ स्थिर मत्ता आणि भारतातील चालू मत्ता यांच्या एकत्रित मूल्याच्या ८.५ टक्के असेल.
^३ [२. बँक व्यवसायी कंपनी		(एक) या कंपनीच्या अधिमान भागभांडवलावर लेखा वर्षाकरिता प्रदेय असलेले लाभांश ज्या दराने प्रदेय असतील, त्या दराने परिगणित लाभांश ; (दोन) लेखा वर्षाच्या प्रारंभी असल्याप्रमाणे तिच्या भरणा झालेल्या साधारण भागभांडवलाच्या ७.५ टक्के ; (तीन) मागील लेखा वर्षापासून पुढे आणलेला नफा धरून लेखा वर्षाच्या प्रारंभी असल्याप्रमाणे तिच्या ताळेबंदात दाखविलेल्या राखीव निधीच्या ५ टक्के ; (चार) लेखा वर्षाच्या संबंधात तिने पुढील निधीमध्ये हस्तांतरित केलेली कोणतीही रक्कम :— (क) बँक व्यवसाय विनियमन अधिनियम, १९४९ (१९४९ चा १०) याच्या कलम १७ च्या पोट-कलम (१) अन्वये असलेला एखादा राखीव निधी ; किंवा (ख) भारतीय रिझर्व्ह बँकेने दिलेले कोणतेही निदेश किंवा कोणताही सल्ला यांच्या अनुरोधाने भारतातील कोणताही राखीव निधी, या दोहोंपैकी जी रक्कम अधिक असेल ती ; परंतु, ज्यावेळी ती बँक व्यवसायी कंपनी, कंपनी अधिनियम, १९५६ (१९५६ चा १) याच्या कलम ५९१ च्या अर्थातर्गत एक विदेशी

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम २० द्वारे दुसऱ्या अनुसूचीला नवीन क्रमांक देण्यात आला (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

२. वरील अधिनियमाच्या कलम २० द्वारे दाखल केले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

३. वरील अधिनियमाच्या कलम २० द्वारे समाविष्ट केले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

(१)	(२)	(३)
		<p>कंपनी असेल त्यावेळी या बाबीखाली वजा करावयाची रक्कम ही पुढील रकमांची बेरीज असेल :—</p> <p>(एक) त्या कंपनीच्या भारतातील एकूण खेळत्या निधीचे तिच्या एकूण जागतिक खेळत्या निधीशी जे प्रमाण असेल तेच प्रमाण तिच्या एकूण अधिमान भागभांडवलाशी असेल अशा रकमेवर ज्या दराने त्या कंपनीच्या अधिमान भागधारकांना लाभांश प्रदेय असतील, त्या दराने त्या लेख वर्षासाठी त्यांना प्रदेय असलेले असे लाभांश ;</p> <p>(दोन) त्या कंपनीच्या भारतातील एकूण खेळत्या निधीचे तिच्या एकूण जागतिक खेळत्या निधीशी जे प्रमाण आहे तेच प्रमाण तिच्या एकूण भरणे केलेल्या सर्वसाधारण भांडवलाशी असेल, अशा रकमेच्या ७.५ टक्के ;</p> <p>(तीन) त्या कंपनीच्या भारतातील एकूण निधीचे तिच्या एकूण जागतिक खेळत्या निधीशी जे प्रमाण आहे तेच प्रमाण तिच्या एकूण उघड केलेल्या राखीव निधीशी असेल अशा रकमेच्या ५ टक्के ;</p> <p>(चार) लेखा वर्षाच्या बाबतीत बँक व्यवसाय विनियमन अधिनियम, १९४९ (१९४९ चा १०) याच्या कलम ११ च्या पोट-कलम (२) च्या खंड (ख), उपखंड (दोन) अन्वये जी भारतीय रिझर्व्ह बँकेत ठेव म्हणून ठेवण्यात येते आणि जी उपरोक्त उपबंधान्वये अशा प्रकारे ठेव म्हणून ठेवावयाच्या अपेक्षित रकमेपेक्षा अधिक नाही अशी कोणतीही रक्कम.]</p>
३. निगम		<p>(एक) लेखा वर्षाच्या प्रारंभी असल्याप्रमाणे त्याच्या भरणे झालेल्या भांडवलाच्या ८.५ टक्के ;</p> <p>(दोन) मागील लेखा वर्षापासून पुढे आणलेल्या नफा धरून त्या लेखा वर्षाच्या प्रारंभी असल्याप्रमाणे याच्या ताळेबंदात दाखविलेल्या राखीव निधीचा कोणताही असल्यास, ६ टक्के.</p>
४. सहकारी संस्था		<p>(एक) लेखा वर्षाच्या प्रारंभी अशा संस्थेच्या लेखा पुस्तकांवरून दिसून येत असल्याप्रमाणे, तिने आपल्या आस्थापनेत गुंतवलेल्या भांडवलाच्या ८.५ टक्के ;</p> <p>(दोन) सहकारी संस्थांशी संबंधित अशा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये त्या लेखा वर्षाच्यासंबंधात राखीव निधीमध्ये पुढे आणली असेल अशी रक्कम.</p>
५. उपरोक्त प्रवर्गापैकी कोणत्याही प्रवर्गामध्ये न मोडणारा अन्य कोणताही नियोक्ता.		<p>लेखा वर्षाच्या प्रारंभी त्याच्या लेखा पुस्तकांवरून दिसून येत असल्याप्रमाणे त्याने आपल्या आस्थापनेत गुंतवलेल्या भांडवलाच्या ८.५ टक्के :</p> <p>परंतु, ज्यावेळी असा नियोक्ता, ज्याला आय-कर अधिनियमाचे प्रकरण बावीस-क लागू आहे अशी व्यक्ती असेल त्यावेळी, त्या प्रकरणाच्या उपबंधान्वये त्याच्याकडून लेखा वर्षात प्रदेय असलेली वार्षिकी ठेव देखील वजा करण्यात येईल :</p> <p>परंतु, आणखी असे की, ज्यावेळी असा नियोक्ता हा एक पेढी असेल त्यावेळी कलम ६ च्या खंड (क) च्या उपबंधानुसार घसारा आस्थापनेचे कामकाज चालवण्यात भाग घेणाऱ्या सर्व भागीदारांना देण्यात आलेले पारिश्रमिक म्हणून वजा केल्यानंतर, त्या लेखा</p>

(१)	(२)	(३)
		<p>वर्षाच्या संबंधात तिने त्या आस्थापनेत मिळविलेल्या एकूण नफ्याच्या २५ टक्क्यांपेक्षा कमी रक्कम वजा करण्यात येईल, परंतु, ज्यावेळी लेखी किंवा तोंडी भागीदारी करारामध्ये अशा कोणत्याही भागीदाराला पारिश्रमिक देण्याबाबत तरतूद करण्यात आली असेल तेव्हा, आणि,—</p> <p>(एक) अशा सर्व भागीदारांना प्रदेय असलेले एकूण पारिश्रमिक उक्त २५ टक्क्यांपेक्षा कमी असेल त्याबाबतीत, अशा प्रत्येक भागीदाराला प्रदेय असलेली, अठ्ठेचाळीस हजार रुपये इतक्या मर्यादेपर्यंतची रक्कम ; किंवा</p> <p>(दोन) अशा सर्व भागीदारांना प्रदेय असलेले एकूण पारिश्रमिक उक्त २५ टक्क्यांपेक्षा जास्त असेल त्याबाबतीत अशी टक्केवारी किंवा प्रत्येक भागीदाराला अठ्ठेचाळीस हजार रुपये या दराने परिगणना केलेली रक्कम या दोहोंपैकी कमी असेल ती रक्कम या तरतुदीनुसार वजा करण्यात येईल :</p> <p>परंतु, आणखी असेही की, जर नियोक्ता एक व्यक्ती किंवा अविभक्त हिंदू कुटुंब असेल तर,—</p> <p>(एक) अशा नियोक्त्याने कलम ६ च्या खंड (क) च्या उपबंधानुसार त्या लेखा वर्षाच्या संबंधात घसारा वजा केल्यानंतर त्या आस्थापनेपासून मिळविलेल्या एकूण नफ्याच्या २५ टक्क्यांइतकी रक्कम ; किंवा</p> <p>(दोन) अठ्ठेचाळीस हजार रुपये, या दोहोंपैकी कमी असेल ती रक्कमसुद्धा नियोक्त्याला देण्यात आलेले पारिश्रमिक म्हणून वजा करण्यात येईल.</p>
६.	बाब क्रमांक १ किंवा बाब क्रमांक ३ किंवा बाब क्रमांक ४ किंवा बाब क्रमांक ५ मध्ये मोडणारा आणि वीज (पुरवठा) अधिनियम, १९४८ (१९४८ चा ५४) याच्या अर्थातर्गत अनुज्ञप्तिधारक असलेला कोणताही नियोक्ता.	पूर्वोक्त बाबींपैकी कोणत्याही बाबीखाली वजा करण्याजोग्या रकमांच्या जोडीने अनुज्ञप्तिधारकाने त्या लेखा वर्षाच्या संबंधात त्या अधिनियमाच्या सहाव्या अनुसूचीखालील राखीव निधीमध्ये विनियोजित करणे आवश्यक असेल अशा रकमाही वजा करण्यात येतील.

स्पष्टीकरण.—स्तंभ (३) मध्ये बाब क्रमांक १ [१ (तीन), २ (तीन) आणि ३ (दोन)] यांच्या समोरील “राखीव निधी” या शब्द प्रयोगात पुढील प्रयोजनार्थ बाजूला काढलेल्या कोणत्याही रकमेचा समावेश होणार नाही.

(एक) ताळेबंदानुसार प्रदेय होईल अशा कोणत्याही प्रत्यक्ष कराचे प्रदान ;

(दोन) कलम ६ च्या खंड (क) च्या उपबंधानुसार अनुज्ञेय असलेल्या कोणताही घसारा भागवणे ;

(तीन) घोषित लाभांशाचे प्रदान, परंतु त्यात पुढील रकमांचा समावेश होईल :—

(क) कोणत्याही प्रत्यक्ष करांच्या प्रदानांच्या प्रयोजनार्थ विनिर्दिष्ट राखीव निधी म्हणून बाजूला ठेवलेली, या स्पष्टीकरणाच्या खंड (एक) मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या रकमेपेक्षा अधिक असलेली कोणतीही रक्कम ; आणि

(ख) कलम ६ च्या खंड (क) च्या उपबंधानुसार अनुज्ञेय असलेल्या रकमेपेक्षा अधिक असेल अशी घसारा भागविण्यासाठी बाजूला ठेवलेली कोणतीही रक्कम.

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम २०, पोट-कलम (ग) द्वारे दाखल केले (२१ ऑगस्ट, १९८० रोजी व तेव्हापासून).

[चौथी अनुसूची]

(कलमे १५ व १६ पहा)

या अनुसूचीमध्ये सर्व कर्मचाऱ्यांना प्रदेय असलेल्या वार्षिक वेतनाच्या किंवा मजुरीच्या ८.३३ टक्क्यांइतकी असलेली बोनसची एकूण रक्कम ही रु. १,०४,१६७ इतकी असल्याचे गृहित धरले आहे. त्यानुसार सर्व कर्मचाऱ्यांना जो कमाल बोनस मिळण्याचा हक्क आहे त्याची रक्कम रु. २,५०,००० (सर्व कर्मचाऱ्यांचे वेतन किंवा मजुरी याच्या वीस टक्के) एवढी होईल.

वर्ष	बोनस म्हणून उपलब्ध असलेल्या वाटपयोग्य शिलकीच्या साठ टक्के किंवा, प्रकरणपरत्वे, सदुसष्ट टक्के इतकी रक्कम	बोनस म्हणून प्रदेय असलेली रक्कम	वर्षातील पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेली किंवा वजातीसाठी नेमून ठेवलेली रक्कम	पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेल्या किंवा वजातीसाठी नेमून ठेवलेल्या रकमांची बेरीज
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
	रुपये	रुपये	रुपये	रुपये कोणत्या (वर्षाचे)
१.	१,०४,१६७	१,०४,१६७**	काही नाही	काही नाही
२.	६,३५,०००	२,५०,०००*	पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेली २,५०,०००*	पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेली २,५०,००० (२)
३.	२,२०,०००	२,५०,०००* (दुसऱ्या वर्षापासूनचे ३०,००० धरून)	काही नाही	पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेली २,२०,००० (२)
४.	३,७५,०००	२,५०,०००*	पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेली १,२५,०००	पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेली २,२०,००० (२) १,२५,००० (४)
५.	१,४०,०००	२,५०,०००* (दुसऱ्या वर्षापासूनचे १,१०,००० धरून)	काही नाही	पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेली १,१०,००० (२) १,२५,००० (४)
६.	३,१०,०००	२,५०,०००*	पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेली ६०,०००	पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेली काही नाही† (२) १,२५,००० (४) ६०,००० (६)
७.	१,००,०००	२,५०,०००* (चौथ्या वर्षापासूनचे १,२५,००० धरून आणि सहाव्या वर्षापासूनचे २५,००० धरून)	काही नाही	पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेली ३५,००० (६)

१. १९८० चा अधिनियम ६६, कलम २१ द्वारे तिसऱ्या अनुसूची ऐवजी घातले (२१ ऑगस्ट १९८० रोजी व तेव्हापासून).

** किमान

* कमाल

† दुसऱ्या वर्षापासून पुढील कालावधीसाठी पुढे नेलेली शिल्लक रु. १,११,००० व्यपगत होते.

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
८.	काही नाही (तोट्यामुळे)	१,०४,१६७** (सहाव्या वर्षापासूनचे ३५,००० धरून)	वजातीसाठी नेमून ठेवलेली ६९,१६७	वजातीसाठी नेमून ठेवलेली ६९,१६७ (८)
९.	१०,०००	१,०४,१६७**	वजातीसाठी नेमून ठेवलेली ९४,१६७	वजातीसाठी नेमून ठेवलेली ६९,१६७ (८) ९४,१६७ (९)
१०.	२,१५,०००	१,०४,१६७** (आठव्या वर्षापासून ६९,१६७ आणि नवव्या वर्षापासून ४१,६६६ वजातीसाठी नेमून ठेवल्यानंतर)	काही नाही	वजातीसाठी नेमून ठेवलेली ५२,५०१ (९)

विशोधन अधिनियमांची सूची

१. विमा (विशोधन) अधिनियम, १९६८ (१९६८ चा २).
२. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९६९ (१९६९ चा ८).
३. केंद्रीय कामगार विधि (जम्मू काश्मीरवर विस्तार) अधिनियम, १९७० (१९७० चा ५१).
४. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९७२ (१९७२ चा ६८).
५. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९७३ (१९७३ चा ३९).
६. बोनस प्रदान (द्वितीय विशोधन) अधिनियम, १९७३ (१९७३ चा ५५).
७. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९७४ (१९७४ चा ४२).
८. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९७६ (१९७६ चा २३).
९. बोनस प्रदान (द्वितीय विशोधन) अधिनियम, १९८० (१९८० चा ६६).
१०. राष्ट्रीय कृषि व ग्रामीण विकास बँक अधिनियम, १९८१ (१९८१ चा ६१).
११. बोनस प्रदान (विशोधन) अधिनियम, १९८५ (१९८५ चा ३०).
१२. बोनस प्रदान (द्वितीय विशोधन) अधिनियम, १९८५ (१९८५ चा ६७).
१३. राष्ट्रीय गृहनिर्माण बँक अधिनियम, १९८७ (१९८७ चा ५३).

बोनस प्रदान अधिनियम, १९६५

कलमांचा क्रम

कलमे.

१. संक्षिप्त नाव, विस्तार व प्रयुक्ती.
२. व्याख्या.
३. विभाग, उपक्रम आणि शाखा यांचा आस्थापनांमध्ये समावेश असणे.
४. एकूण नफ्याची संगणना.
५. उपलब्ध शिल्लकेची संगणना.
६. एकूण नफ्यातून वजा करण्याजोग्या रकमा.
७. नियोक्त्याने द्यावयाच्या प्रत्यक्ष कराची परिगणना.
८. बोनसकरिता पात्रता.
९. बोनस बाबतची अनर्हता.
१०. किमान बोनसचे प्रदान.
११. कमाल बोनसचे प्रदान.
१२. विवक्षित कर्मचाऱ्यांच्या संबंधात बोनसची परिगणना.
१३. विवक्षित प्रकरणांत बोनस प्रमाणशीरपणे कमी करणे.
१४. कामाच्या दिवसांची संख्या संगणित करणे.
१५. उपलब्ध शिल्लक भविष्यकाळासाठी राखून ठेवणे किंवा वजातीसाठी पुढे नेणे.
१६. विवक्षित आस्थापनांच्या संबंधातील विशेष उपबंध.
१७. या अधिनियमान्वये प्रदेय बोनसशी रुढ किंवा अंतरिम बोनसचे समायोजन.
१८. या अधिनियमान्वये प्रदेय बोनसमधून विवक्षित रकमांची वजात.
१९. बोनस प्रदानासाठी कालमर्यादा.
२०. विवक्षित प्रकरणी सार्वजनिक क्षेत्रातील आस्थापनांना अधिनियम लागू होणे.
२१. नियोक्त्याकडून देय असलेल्या बोनसची वसुली.
२२. या अधिनियमाखालील विवाद निर्देशित करणे.
२३. निगम आणि कंपनी यांचे ताळेबंद आणि नफातोटा लेखे अचूक असल्याचे गृहित धरणे.
२४. बँक व्यवसायी कंपन्यांच्या लेखापरीक्षित लेखांबाबत आक्षेप न घेणे.
२५. निगम किंवा कंपनी नसलेल्या नियोक्त्यांच्या लेखांची तपासणी.
२६. नोंदवह्या, अभिलेख, इत्यादी ठेवणे.
२७. निरीक्षक.
२८. शास्ती.
२९. कंपन्यांनी केलेले अपराध.
३०. अपराधाची दखल.
३१. सद्भावपूर्वक केलेल्या कार्यवाहीस संरक्षण.

- ३१क. उत्पादन किंवा उत्पादकतेशी निगडित बोनसच्या प्रदानाच्या बाबतीत विशेष उपबंध.
३२. कर्मचाऱ्यांच्या विशिष्ट वर्गांना हा अधिनियम लागू न होणे.
३३. [निरसित].
३४. या अधिनियमाशी विसंगत असलेले कायदे व करार यांचा परिणाम.
३५. व्यावृत्ति.
३६. सूट देण्याची शक्ती.
३७. [निरसित].
३८. नियम करण्याची शक्ती.
३९. विशिष्ट कायदे लागू होण्यास प्रतिबंध नसणे.
४०. निरसन व व्यावृत्ती.
- पहिली अनुसूची.
- दुसरी अनुसूची.
- तिसरी अनुसूची.
- चौथी अनुसूची.